

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Masteroppgave 2021 30 stp

Fakultet for miljøvitenskap og naturforvaltning

Å balansere på stram line: Ethiske dilemmaer i rovdyrfotografering

Balancing on a tightrope: Ethical dilemmas in wildlife photography

Vilde Johnsgård Nygaard

Naturbasert reiseliv

Forord

Denne oppgaven er skrevet i forbindelse med min mastergrad i naturbasert reiseliv gjennom fakultetet for miljøvitenskap og naturforvaltning, ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU).

Det har virkelig vært et spennende prosjekt å fordype seg i, og jeg har fått lære mye om både naturfotografiets historie, hvordan det er å være naturfotograf i dag og hvilke utfordringer de står ovenfor både her hjemme og ute i verden. Jeg vil sende en stor takk til informantene som har vært så behjelpelige med å dele velvillig fra sine erfaringer. Jeg kunne ikke klart dette uten dere!

Jeg vil også rette en stor takk til mine veiledere som på tross av lange avstander og digitale møter har hjulpet meg på best mulig måte gjennom denne perioden. Tusen takk for enestående hjelp med kloke refleksjoner og gode diskusjoner fra min hovedveileder Øystein Aas, og oppmuntrende ord og konkrete tips fra min biveileder Hilde Nikoline Hambro Dybsand. Deres innspill har virkelig hjulpet meg til å komme meg gjennom alle utfordringer!

Takk også til mine medstudenter og venninner som har stått i dette sammen med meg. Jeg er veldig glad for å ha blitt kjent med dere! Tusen takk til familien min og samboeren min Lars, som hele tiden har oppmuntret og heiet på meg og som jeg har kunnet delt både oppturer og motgang med.

Mo i Rana, mai 2021

Vilde Johnsgård Nygaard

Sammendrag

Denne oppgaven handler om fotografering av skandinaviske rovdyr med fokus på holdninger til bruk av hjelpemidler og virkemidler som fotoskjul og åte i forbindelse med fotografering. Det tas utgangspunkt i følgende problemstilling: *Hvilke holdninger har spesialiserte fotografer til etiske utfordringer knyttet til dagens praksis rundt fotografering av store rovdyr?*

For å svare på denne problemstillingen ble det gjennomført semi-strukturerte dybdeintervjuer med 12 norske erfarne rovdyrfotografer. I oppgaven vil funnene fra disse intervjuene diskuteres og sammenlignes med relevant forskningslitteratur.

Rovdyrfotografer i dag står ovenfor flere dilemmaer. Bilder av rovdyr kan brukes til å fremme naturvernholdninger, samtidig som viltfotografering både er et grunnlag for, og en årsak til at flere blir interessert i viltturisme. Informantene uttrykte at de satte dyrevelferd veldig høyt da det kom til normer om forstyrrelse av dyr i sårbare situasjoner. Samtidig var det stor konkurranse blant naturfotografer, og i jakten på det beste bildet handlet det om å balansere egeninteressene opp mot dyrenes beste. For å redusere usikkerheten tok de i utstrakt grad i bruk hjelpemidler og virkemidler som åte, fotoskjul, valg av omgivelser, og rekvisitter, som trær.

Fotografering av rovdyr innebærer ofte å bruke blant annet åte til å lokke dyrene som kan gi negative konsekvenser for dyrene. Åte er et sentralt hjelpemiddel i rovdyrfotografering, og allment akseptert praksis i mange deler av verden. Det var ulike syn blant informantene om bruk av åte. Noen mente det ga dyrene en unaturlig oppførsel, andre mente at bruk av åte ikke hadde negativ innvirkning på dyrets biologi og økologi, og at dyret fortsatte å bevare sin villhet. En annen utfordring er at det i liten grad snakkes om at bildene ofte er tatt ved bruk av hjelpemidler og hvor vidt denne tilretteleggingen påvirker dyrenes naturlige oppførsel. Dette kan gi et skjevt blikk på virkeligheten og hvor lett det er å finne eller oppleve rovdyr i naturen, som igjen fører til spørsmål om naturfotografenes samfunnsansvar. Dette må ses opp mot at foto av dyr i fangenskap framstilt som om de er ville er et av de største normbruddene innenfor naturfoto.

Rovdyrfotografiets metoder har utviklet seg innenfor både kulturelle og teknologiske rammer, etter endrede formelle og uformelle normer, og disse ser ut til å ha innvirkning på fotografenes praksiser og argumenter for disse. Målet er at denne oppgaven skal gi kunnskap, sånn at rovdyrfotografer og viltturismtilbydere i større grad skal ta hensyn til dyrevelferd som en del av en bærekraftig utvikling.

For å få til dette er det viktig å lære mer om, og å drøfte åpent de tradisjonelle oppfatningene knyttet til nåværende praksis.

Nøkkelord: viltfotografering, å skape det “ville”, uformelle normer, norske rovdyr

Abstract

My thesis discusses wildlife photographers' attitude toward staging the wild when photographing Scandinavian carnivores. Its focus is on tools and methods used in wildlife photography, and the main objective is: *Which attitudes are emphasized for specialized photographers regarding ethical challenges concerning photographing large carnivores?*

To answer this problem, semi-structured in-depth interviews were conducted with 12 Norwegian wildlife photographers. My findings from these interviews are discussed and compared to relevant research literature.

Wildlife photographers today meet several dilemmas. Pictures of wildlife can promote nature conservation and inspire people to travel to see wildlife. The informants listed animal welfare high in their work ethics, especially in regard to disturbance of animals in vulnerable situations. Although, the competition between serious photographers was high, and in the pursuit of getting the best picture, they had to balance the conflicting interests between one's own and animal welfare. To reduce the unpredictability of animals, they used aiding tools as bait and photographic blinds. They also staged the scenery by choosing a appropriate setting, and props such as branches or stubs.

Using bait is common when photographing carnivores, though using bait to lure animals may have several negative biological and ecological consequences. Still, it is a highly accepted tool both in photographing and wildlife viewing tourism. The informants expressed some disagreements regarding using bait. Some believed it would alter animals' behavior, other believed that it did not have an effect on the essence of "wild" in wildlife, nor have negative biological or ecological effects. Another problem is that using aiding tools and facilitation in wildlife photography are rarely emphasized. This may cause deficient views on nature and wildlife in society and question photographers' social responsibility. Nature photographers see presenting captive or tamed animals as wild, as one of the biggest violation of norms because it implicates lying to the public.

Wildlife photography has developed within cultural and technological settings. Photographers must take into account both formal and informal norms and these seem to have an impact on photographers' practices and reasonings.

The objective is that this paper will provide knowledge, so wildlife photographers and other wildlife tourism entrepreneurs to a greater extent take animal welfare into account. For that to happen, it is important to explore and discuss traditional perceptions on current practices.

Keywords: Wildlife photographing, staging the “wild”, informal norms, Norwegian carnivores

Innholdsfortegnelse

Forord.....	i
Sammendrag.....	ii
Abstract	iv
Innholdsfortegnelse.....	vi
Tabell.....	viii
Figurliste	viii
1. Introduksjon.....	1
1.1 Nærmere om viltopplevelser og viltfotografering	2
1.1.1 Interessen for viltfotografi øker	2
1.1.2 Fotografi av store rovdyr og rovfugl	3
1.1.3 Spesialiserte viltfotografer	3
1.2 Hjelpemidler for fotografering av store rovdyr	4
1.3 Oppgavens formål og problemstilling	5
1.3.1 Problemstilling	5
1.3.2 Forskningsspørsmål.....	5
2. Teoretisk grunnlag	6
2.1 Viltturisme og viltfotografering i dag.....	6
2.2 Natur- og viltfotografiets historie	7
2.3 Utfordringer – dyrevelferd.....	10
2.4 Utfordringer – sosial konstruksjon	12
2.5 Villmark og ville dyr.....	14
2.6 Viltfotografi som en iscenesatt fremstilling.....	17
2.6.1 Hvorfor iscenesette?	17
2.6.2 Omgivelser, kulisser og rekvisitter	18
2.6.3 Fotoskjul	19
2.6.4 Kamerateknologi	19
2.6.5 Åte	20
2.7 Etikk, regler og normer	21
2.8 Oppsummering	23
3. Metode	25
I de neste avsnittene presenterer jeg case, hvordan datainnsamlingen og analysen er utført, samt vurderinger av brukt metode.	25
3.1 Case: Spesialiserte viltfotografer med fokus på rovdyr	25
3.2 Datainnsamling	26
3.3 Gjennomføring av intervjuene.....	26
3.4 Dataanalyse.....	27

3.5 Vurdering av datagrunnlaget	28
3.6 Etske vurderinger	29
3.7 Metodekritikk	29
4. Resultat.....	30
4.1 Om informantene	30
4.1.1 Tabell over informantene	30
4.1.2 Hva som motiverte fotografene til å ta bilder av rovdyr	32
4.1.3 Utfordring med viltfotografering i massemediets tid	32
4.2 Fremstilling av rovdyrene	33
4.3 Bruk av hjelpemidler	34
4.3.1 Teknologi	35
4.3.2 Skjul	35
4.3.3 Åte	36
4.4 Om bildet	37
4.4.1 Naturelementer	37
4.4.2 Kulisser og rekvisitter	38
4.4.3 Dyret	39
4.4.4 Etterbehandling av bildet	40
4.5 Om fenomenene «ville dyr» og «villmark»	41
4.5.1 Ville dyr	41
4.5.2 Villmark	42
4.6 Hvordan hjelpemidler og virkemidler påvirket opplevelsen av ville dyr og villmark	42
4.7 Om bransjenormer og egne normer	45
5. Diskusjon.....	48
5.1 Fotografene som formidlere	48
5.2 Forståelsen av det «naturlige» og det «ville»	48
5.3 Etske utfordringer: sosiale, økologiske og dyreetiske	51
5.3.1 Sosial oppfattelse	51
5.3.2 Forstyrrelse	53
5.3.3 Åte	54
6. Oppsummering.....	57
6.1 Praktiske implikasjoner	58
7. Forslag til videre forskning	59
8. Litteraturliste	61
Vedlegg.....	68
Intervjuguide	68

Tabell

Tabell 1: Informantene.....	31
-----------------------------	----

Figurliste

Figur 1 Motivasjon for, og arenaer rovdyrfoto foregår i.....	6
--	---

1. Introduksjon

Viltfotografering er en form for naturfoto, og en meget populær aktivitet innen viltturisme (Newsome, Dowling & Moore, 2005). Viltfotografering omfatter mange ulike nisjer, og kan drives både av amatører og mer spesialiserte utøvere. Endel fotografer spesialiserer seg gjerne på ulike arter i forskjellige deler i verden. En form for viltfotografering som har fått et visst omfang i Norden er foto av store rovdyr og rovfugl (Suonpää, 2000). Ofte blir disse artene kalt «karismatisk megafauna», fordi disse dyrene vekker en særlig stor fascinasjon hos mennesker (Skibins, Powell & Hallo, 2013; Newsome m.fl. 2005). «Karismatisk megafauna» omfatter også arter som løver, tigre og elefanter; eksotiske og i mange tilfeller sårbare eller truede dyrearter.

I Norge tilbyr flere guider fotografering av rovfugl, og havørnsafari er relativt vanlig langs Norskekysten, men på grunn av gradvis strengere reguleringer knyttet til kommersialisering og føring av ville rovdyr (åteforskriften, 2020, §7–§8), og tettere bestander av store rovdyr i andre steder i Norden, så reiser mange av fotografene også til utlandet for å fotografere større rovdyr. Erfarne, semi-profesjonelle fotografer tar også med seg fotografamatører på spesialiserte fototurer verden over, og er dermed viktige aktører i den verdensomspennende viltturismeindustrien (von Essen, Lindsjö & Berg, 2020). Våre naboland har ikke tilsvarende strenge lover som Norge. I Sverige og Finland har det i løpet av de siste 20 årene blitt etablert flere fotoskjul der en kan fotografere bjørn, ulv og jerv. Wildlife Safari Finland drevet av Lassi Rautiainen er kanskje en av de mest etablerte tilbyderne. Disse stedene er blitt svært populære blant fotografer og turister, og gir unike muligheter til å få møte tre av Nordens største landlevende rovdyr. Flere steder i Norge har også en gryende utvikling av slike anlegg, for eksempel Dalen Villmarksenter drevet av Jostein Hellevik.

Massemediets tid gjør at vi overøses med vakre bilder av dyr og storslått natur. De inspirerende bildene har ført til en økt etterspørsel blant turister om å oppleve eksotiske steder, og sjeldne karismatiske dyr (Orams, 2002; Lemelin, 2006). Dessuten har den teknologiske utviklingen gjort det enkelt å ta gode bilder, noe som gjør at fotografering er blitt noe «alle» kan få til. Ofte følger turistene i de profesjonelle fotografenes fotspor fordi de ønsker å fotografere de samme motivene, og kravet for å ta ekstraordinære bilder som skiller seg ut i mengden øker ytterligere også som en følge av dette (Fennell & Yazdan panah, 2020; von Essen, Lindsjö & Berg, 2020). Fotografene jobber derfor stadig med å utvikle nye metoder og fange spektakulære øyeblikk. Konkurransen om å skulle skille seg ut blir noen ganger så stor at fotografene nærmer seg, eller trækker over, etiske grenser, der dyrene kan være skadelidende (Winter, 2020). Det er derfor ønskelig at etiske og miljømessige

utfordringer og konsekvenser knyttet til blant annet viltfotografering får større vitenskapelig oppmerksomhet (Fennell & Yazdan panah, 2020; Dou & Day, 2020).

1.1 Nærmere om viltopplevelser og viltfotografering

1.1.1 Interessen for viltfotografi øker

Mennesker har alltid forholdt seg til ville dyr, men det er først de siste hundre årene at dyr har fått en slik popularitet at mennesker betaler penger for å oppleve dyrene (Margaryan & Wall-Reinius, 2017; Curtin & Kragh, 2014). Viltfotografering og viltturisme foregår delvis på de samme arenaer. På de stedene som naturfotografene reiser til, tilbyr ofte bedrifter viltopplevelser for turister. Mange fotografer reiser også til tilrettelagte steder for å ta bilder fordi disse stedene kan gi større sjanse for å møte enkelte arter. Siden viltfotografene og guider innen viltturisme benytter seg av de samme metodene, flyter ofte disse formene for viltopplevelse litt over i hverandre. Diskusjoner om viltfotografiets praksiser og miljømessige og etiske utfordringer har derfor relevans både for utviklingen av viltturisme og naturfotografi.

Viltopplevelser finner sted i ulike settinger; fra passiv observasjon på langt hold til nærkontakt gjennom føring, berøring og bading med dyr i deres habitat (Rodger, Moore og Newsome, 2007). I dag foregår fotografering overalt der det er viltturisme, enten det er selfier, bilder av turister som svømmer med delfiner eller fotografering av sjeldne arter (Fennell & Yazdan panah, 2020; von Essen m.fl., 2020). Interessen for naturfotografering er meget stor, spesielt i Norge (Halvorsen, 2015). Antallet mennesker som har med kamera ut i naturen øker, og flere forsøker å ta bilder som profesjonelle fotografer. Viltturismeindustrien gir oss mulighet til å se dyr vi ellers ikke omgås med daglig (Winter, 2020). Bakgrunnen for interessen for å oppleve og å fotografere ville dyr i dyrets naturlige habitat springer ofte ut fra den mer økofilosofiske tankegangen som har spredt seg, i tillegg til at det å holde dyr i fangenskap mistet noe av sin anseelse (Dou & Day, 2020). Dessuten er det mer spenning knyttet til møtet med ville dyr i dyrenes habitat på grunn av at sjansene for nærmøter er lavere enn når en oppsøker dyr i fangenskap. Møtet med ville dyr har også en evne til å være særlig emosjonelt på grunn av dyrs egenskaper (Rolston, 1987; Skibins, Powell & Hallo, 2013; Curtin & Kragh, 2014). Viltfotografier bidrar også til en økt interesse for naturen blant de som selv ikke reiser ut og opplever den (Suonpää, 2000).

Fotografiet gir mennesker en følelse av å ha kunnskap om totalt ukjente deler av verden (Seppänen & Väliaverronen, 2003). Naturfotografene reiser verden rundt og fanger betydningsfulle øyeblikk i storslåtte landskap, eller sjeldne og eksotiske arter på spesielle steder (Brower, 2005; Berger, 1991; Seppänen & Väliaverronen, 2003). Populariteten til natur- og dyrefoto forklares ofte med *biophilia*-

hypotesen. Mennesker har et iboende behov for å omgi seg med det som gir mening og en følelse av autentisitet. Det er ofte ting vi ikke omgås med daglig, som natur og dyr (Newsome m.fl., 2005; Bulbeck, 2005). Den økende sirkulasjonen av viltfoto på grunn av massemedia gjør også at flere har en større bevissthet om naturen, og at fler har lyst til å reise ut og oppleve det de hittil har sett på TV, sosiale medier og internett (von Essen m.fl., 2020; Fennell & Yazdan panah, 2020; Bulbeck, 2005; Sunopää, 2000).

Det som skiller de spesialiserte og særlig dyktige fotografene fra andre turister, er at bildene de tar ofte er for mer enn egne turminner. De produserer bilder for et spesifikt formål, enten det er dokumentarer, konkurranser, eller kunstfotografi.

1.1.2 Fotografi av store rovdyr og rovfugl

Innenfor viltfotografering tas det bilder av alle mulige arter, men det er spesielt en gruppe vilt som er populær. Karismatisk megafauna er dyr som gjennom sine særegenheter vekker en spesiell interesse blant mennesker (Skibins m.fl., 2013). Det er ofte rovdyr, større dyr eller dyr med spesiell personlighet eller utseende som omtales som karismatiske.

I Skandinavia er det fire store landlevende rovdyr som i forvaltningssammenheng omtales som «de fire store»; brunbjørn (*Ursus arctos*), jerv (*Gulo gulo*), ulv (*Canis lupus*) og gaupe (*Lynx lynx*). I tillegg har havørn (*Haliaeetus albicilla*) og kongeørn (*Aquila chrysaetos*) fått en viktig betydning i den norske viltturismenæringen (Handberg, m.fl., 2020). Finland er det mest populære landet i Norden å oppsøke for å fotografere bjørn, ulv og jerv (Suonpää, 2000; Kojola & Heikkinen, 2012). Svenske tilretteleggere har etter hvert også fått flere tilbud innenfor viltturisme (Margaryan & Wall-Reinius, 2017).

1.1.3 Spesialiserte viltfotografer

Norge er kjent for å fostre dyktige naturfotografer, og flere har vunnet store internasjonale fotokonkurranser gjennom tidene (Hermansen, 2016). Den store interessen for naturopplevelser, viltturisme og fotografering har gjort at Norge har et betydelig antall semi-profesjonelle og avanserte fotografamatører. Flere norske naturfotografer er på et så høyt nivå at «*de som har ledertrøya innen naturfotografi i dag, arbeider, på linje med store fotografer innen andre nisjer, internasjonalt, på tvers av landegrensene*» (Hermansen, 2016, s. 196). Mange av informantene i denne oppgaven har også høye utmerkelser i fotokonkurranser, og gjerne medlemskap i foreningene Norske Naturfotografer [NN] og Biofoto.

1.2 Hjelpemidler for fotografering av store rovdyr

Under fotografering av sjeldne, sky og attraktive ville dyr som vi her snakker om, er det vanlig å bruke hjelpemidler, i første rekke fotoskjul, teknologiske innretninger og åte. Det er også vanlig å bruke ulike virkemidler, i første rekke fototekniske, men valg av omgivelser og rekvisitter er også av betydning for bildet.

Fotoskjulets formål er å gjøre turistene og fotografene usynlige for dyrene og dermed redusere usikkerheten knyttet til om dyret kommer til syne (Brower, 2011). Fotoskjulet kan for eksempel være et hus av fire vegger og tak med små hull akkurat store nok til at kameralinsene får plass. Noen er så lette at de kan legges sammen og bæres rundt, andre er mer stasjonære. Som et lettere alternativ bruker noen et kamuflasjetelt eller bare en fjellduk som de legger over seg. Formålet er uansett å skjule observatøren fra den observerte (Brower, 2011).

Et annet vanlig hjelpemiddel i både viltfotografering og viltturisme er å bruke åte for å lokke dyr til et egnet område for observasjon og fotografering (Sounpää, 2000; Margaryan & Wall-Reinius, 2017; Kojola & Heikkinen, 2012). Ulike aktører tar i bruk forskjellig type animalske produkter. Det kan for eksempel være kjøtt, pellets og pålegg som kremost eller honning.

Omgivelsene er spesielt viktig for den helhetlige opplevelsen i viltturisme (Dybsand & Stensland, 2019; Higginbottom, 2004; Margaryan, 2018). Alle som driver viltturisme tilrettelegger på en måte (Arnould, Price & Tierney, 1998). Dette er også relevant i forbindelse med både privat og kommersiell rovdyrfotografering. Det kan være snakk om små og store tiltak. Området viltfotografering foregår i er tilrettelagt for formålet om å gi gode bilder. Det kan tilrettelegges *rundt* selve området, som en del av opplevelsesproduktet, enten det er oppsett av fysiske installasjoner som et fotoskjul, tilknytning til infrastruktur, eller transport inn og ut av et område. Tilrettelegging *i* området handler om å velge en bakgrunn som gir ønskede, vakre kulisser der viltet inngår i det som fremstår som fin eller urørt natur. Det er avhengig av en egnet plassering av fotoskjulet, og strategisk plassering av åte som lokker dyret til å komme til bestemte steder.

Tilrettelegging kan også være oppsett av rekvisitter, ofte i form av trær eller andre ting som gir motivet noe ekstra. Med tilrettelegging av rekvisitter er det snakk om å plassere ett eller flere element i motivet som utgjør en forskjell i bildet. Det mest brukte er vakre trær som et åte plasseres i eller ved siden av (Wik, u.å.).

1.3 Oppgavens formål og problemstilling

Formålet med oppgaven er å avdekke holdninger til bruk av ulike hjelpemidler og virkemidler i viltfotografering. Videre ønsker jeg å definere hvilke etiske dilemmaer som rovdyrfotograf- og viltturismemiljøet kan rette oppmerksomhet mot og diskutere, med mål om å utvikle praksisen i henhold til både samfunnsmessige og dyrevelferdsmessige etiske verdier.

For å oppnå dette er det interessant å se nærmere på holdninger hos de som driver mye med fotografering av rovdyr og har denne aktiviteten som en viktig inntektskilde. Forskningsspørsmålene er utarbeidet som en støtte til problemstillingen, og skal bidra til en dypere forståelse av de ulike temaene som problemstillingen omfatter.

1.3.1 Problemstilling

Hvilke holdninger har spesialiserte fotografer til etiske utfordringer knyttet til dagens praksis rundt fotografering av store rovdyr?

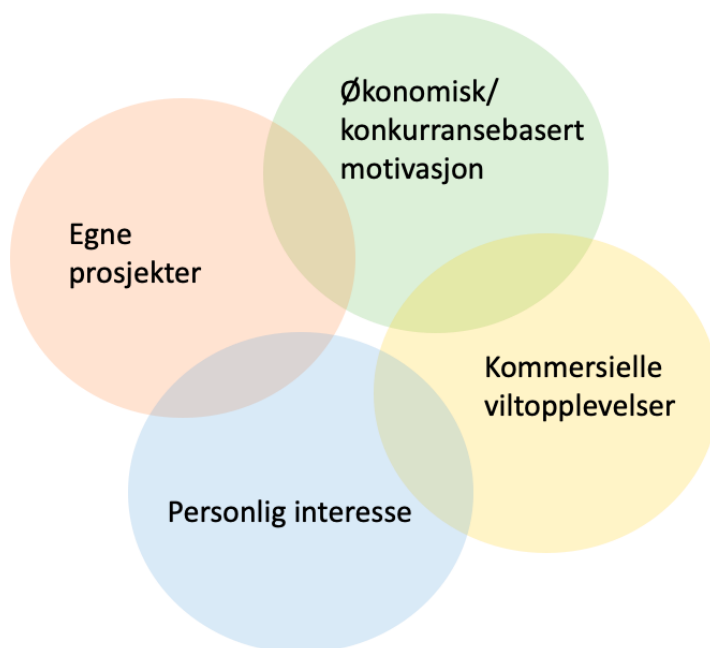
1.3.2 Forskningsspørsmål

1. Hva driver naturfotografene?
2. Hvordan ønsker naturfotografene å formidle rovdyr?
3. Hvilke hjelpemidler bruker naturfotografene for å redusere usikkerhet knyttet til rovdyrfotografering?
4. Hva legger fotografene i begrep som «ville dyr» og «villmark»?
5. Hvordan påvirker bruk hjelpemidler og virkemidler forståelsen av fenomenene «villmark» og «ville dyr»?
6. Hvilke etiske vurderinger gjør fotografene i forbindelse med rovdyrfotografering og bruk av hjelpemidler?

2. Teoretisk grunnlag

2.1 Viltturisme og viltfotografering i dag

I noen tilfeller foregår viltfotografering i de samme arenaene som viltturisme. Viltfotografering i turisme kan for eksempel være selfie-turisme eller for å ha minner fra en tur (von Essen m.fl., 2020). Å fotografere på kommersielle steder kan også gjøres for blant annet å ta bilder til bøker eller konkurranser. Det er også viktig å presisere at viltfotografering kan foregå som egne prosjekter og likevel være motivert av økonomi eller konkurranse, og at mange også har egne prosjekter på grunn av personlig interesse. I figur 1 presenteres en oversikt over hvilke sammenhenger viltfotografering skjer i, og hvilke motivasjoner som ligger bak fotograferingen:

Figur 1 Motivasjon for, og arenaer rovdyrfoto foregår i

Viltturisme og viltopplevelser er en voksende del av naturbasert reiseliv (Curtin & Kragh, 2014), og anses å ha betydelig potensial i Norge i årene som kommer (Handberg m.fl., 2020). Det finnes mange ulike former for viltopplevelser, som gjerne deles i konsumerende og ikke-konsumerende former. Jakt og fiske inngår i den første kategorien mens ulike former for viltkikking anses som ikke-konsumerende former for turisme. Det innebærer å oppleve dyr i fangenskap, semi-fangenskap eller i det frie naturlige habitat (Higginbottom, 2004; Newsome m.fl., 2005; Borges de Lima & Green, 2017; Duffus & Dearden, 1990). Skillet mellom konsumerende og ikke-konsumerende viltturisme er noen ganger mindre tydelig fordi selv om ikke-konsumerende viltturisme ikke er intensjonelt dødelig for dyret, så kan det likevel føre til flere negative konsekvenser (Fennell & Nowaczek, 2010).

Viltturisme har, som andre former for naturbasert turisme potensielt både positive og negative effekter. De positive effektene er forbundet med at viltopplevelser kan generere arbeidsplasser og inntekter fra vern av arter, samt at gjestene kan få kunnskap og holdninger som gjør at de blir mer miljøvennlige generelt, og mer spesifikt knyttet til ivaretagelse av sårbare viltarter. De negative effektene kommer av at interaksjoner mellom mennesker og dyr blant annet gir økt sjanse for forstyrrelse av dyrelivet og kan føre til økologisk ubalanse (Borges de Lima & Green, 2017).

Viltopplevelser, viltturisme og viltfotografering representerer derfor aktiviteter som inneholder en rekke paradokser og dilemmaer, både økologiske, dyreetiske og sosiale. Å få økt bevissthet om og innsikt i disse er viktig dersom man skal lykkes med å videreutvikle viltopplevelser på en bærekraftig måte.

2.2 Natur- og viltfotografiets historie

«Knappt noen oppfinnelse i moderne tid har spilt større rolle for vitenskap, industri og sosialt liv [enn fotoapparatet]» (Hermansen, 2016, s. 16). Utviklingen av naturfotografiet i Norge kan ikke ses på isolert, men må ses på som del av den generelle kulturelle, kunsthistoriske, fototekniske og fotohistoriske utviklingen, påvirket av generelle endringer verden over (Hermansen, 2016). Selv om begrepet «naturfotograf» er relativt nytt, så har fotografen alltid forholdt seg til naturen og landskapet og det har vært en stor del av det fotografer har dokumentert gjennom historien (Hermansen, 2016). Naturen er derfor en viktig del av den generelle kulturhistorien. Forholdet til naturen har vært med på å prege hvordan den er blitt omtalt, fremstilt i malerier og litteratur, og i de siste par hundre årene; fotografert.

Fra fotografiets spede begynnelse på 1800-tallet, har teknologien og fotohistorien gjennomgått store kvantesprang. Brower (2011) utforsker utviklingen av fotografiet mellom sent 1800 og tidlig 1900-tallet i Amerika. Analyser av historiske bilder bidrar til å forstå hvordan fotografiet har bidratt til en sosial forståelse av ville dyr og natur. Villmark i den amerikanske og europeiske kulturen for 250 år siden ble oftest omtalt med negative ord som *øde*, *forlatt* og *ukultivert* (Cronon, 1995). Natursynet som vokste frem gjennom romantikken på slutten av 1700-tallet og tidlig 1800-tallet bidro til et annet og mer positivt syn på det ville og urørte i naturen. Charles Darwin, Henry David Thoreau og John Muir er bare noen av de viktige vitenskapsmenn og filosofer som bidro til å utvikle en økologisk bevaringstankegang allerede fra 1860-tallet. De romantiske bevegelsene på 1800-tallet kom som en følge av urbanisering og industrialisering. Ideen om det å oppholde seg i fri natur og at naturen kunne være både *vakker*, *storslått* og *innbydende* spredte seg. Norske kunstverk av Johan Christian Dahl og Tidemand og Gude var noen av mange viktige bidrag til nordmenns endrede holdninger til

den frie natur. Kunstnerne søkte etter den «sublime» naturen som de så en ny estetikk i (Bulbeck 2005; Hermansen, 2016). Det tok ikke lang tid etter fotografiets inntog før en også forsøkte å omtale visse typer fotografi som en kunstform, men det ble dårlig mottatt i kunstnermiljøet og lagt på is fram til slutten av 1900-tallet (Erlandsen, 2000; Hermansen, 2016).

Som en motsats til romantikken og de kunstneriske bildene, begynte flere å ta mer dokumentariske bilder. Mellom 1800- og 1900-tallet sto den positivistiske tilnærmingen til vitenskap sterkt. Filosofene vektla at årsakssammenhenger skulle begrunnes med empiriske, håndfaste bevis. Positivismen forsterket tanken om at fotografiet var et vindu inn i virkeligheten (Erlandsen, 2000). De dokumentariske bildene var ofte en del av reiseskildringer, og i mange tilfeller bar de et preg av å være tatt med et antropologisk og antroposentrisk perspektiv (Hermansen, 2016). Bildene ble blant annet brukt til å formidle kunnskap om ville dyr.

I begynnelsen av fotografiens historie var eksponeringstiden for lang til at fotografene kunne ta klare bilder av ville levende dyr. Derfor var det i begynnelsen vanlig å plassere utstoppede dyr i naturen og fotografere disse (Brower, 2011; Hermansen, 2016). Det tok likevel ikke lang tid før teknologien var såpass at det ble mulig å fotografere levende dyr. På slutten av 1800-tallet ble det vanlig å erstatte våpenet med kamera da den økologiske tankegangen bredte om seg. Det ble det mer utbredt å dra på «fotojakt». Teknologien var tilstrekkelig utviklet til at fotografering av levende ville dyr ble mulig, men det var likevel vanskelig å gode bilder uten å skremme dyrene før en hadde rukket å komme innpå det.

For å løse utfordringen tok fotografene i bruk jaktteknikker som å snike seg innpå dyret, bruke kamuflasje og fotofeller (Brower, 2011). Bildene ble omtalt som troféer på lik linje med tradisjonelle jakttroféer. Fotograferingen skremte ofte dyrene, motivene viste ofte et paralysert og forskremt dyr. Det var tydelig i bildene at det var en interaksjon mellom mennesket og dyret (Brower, 2011). Etter hvert som teknologien utviklet seg forsvant interaksjonen og motivene bar preg av at det ikke virket som om det var mennesker til stede i det bildet ble tatt.

Telelinser, som ble tatt i bruk på 1890-tallet, tillot fotografen å sitte lengre unna dyrene, som førte til at dyrene sjeldnere ble skremt (Brower, 2011). I dag brukes fortsatt flere av jaktteknikkene de brukte på 1800-tallet, men overlistingsteknikkene de brukte før i tiden har mistet sin betydning, og bildene omtales ikke som troféer på samme måte som på 1800-tallet (Brower, 2011).

Utviklingen av fotoskjulet har vært viktig for at mennesker skal kunne ha nærmøter med ville dyr. Fotografene fikk mulighet til å ta helt andre typer bilder av dyrene fordi fotoskjulet fungerer som en vegg mellom oss og *dem*. Usynliggjøring av fotografen tillot hen å ta bilder der en føler at en er innenfor dyrenes intimsoner. Det ble mulig å vise situasjoner en aldri ville sett uten et fotoskjul. Derfor har fotoskjulet påvirket hvordan vi forstår dyrs «naturlige» oppførsel: «fravær» av mennesker er en sentral forutsetning for det en opplever som «naturlige» og «ekte» ville dyr (Brower, 2011).

Naturfotografiet har fått relativt lite oppmerksomhet i fotografiets historie i Norge. På begynnelsen av 1900-tallet hadde de norske fotografene store inspirasjonskilder i svenske naturfotografer som fokuserte på å ta «perfekte» dokumentariske bilder (Hermansen, 2016). Det var først i mellomkrigstiden fotografiet som kunstform begynte å bli en akseptert praksis. Fotografi som kunstform innebærer å tilegne motivet større betydning enn å være en ren avbildning av et miljø. Motivet blir tillagt en ekstra mening, gjerne i form av å skulle vekke følelser og få publikum til å tenke over hva bildet betyr for dem. Kunstfotografer og naturfotografer jobbet med landskapet på to helt forskjellige måter. I dag er skillet mellom de ulike retningene innenfor fotografien mer eller mindre visket ut, men ideene som ligger bak de enkelte retningene har fortsatt betydning for hvordan motiver fremstilles (Hermansen, 2016).

Massemediene og fjernsynsproduksjonen var viktige bidragsyttere til at naturfotografering ble gjenstand for en økende interesse i Norge (Hermansen, 2016). *Naturmagasinet*, produsert av Sverre Martin Fjelstad, som gikk på NRK-fjernsynet på 60- og 70-tallet har hatt stor betydning for naturfotografiet og naturbevaringstankene blant det norske publikum. Fjelstad står frem som den fotografen som har inspirert flest av forrige og nåværende generasjon aktive norske naturfotografer (Hermansen, 2016).

Konkurranser som BBCs *Wildlife Photographer of the Year*, arrangert første gang i 1964, og den norske ekvivalenten *Fotojakta*, også kalt NM i Naturfoto og arrangert for første gang i 1977, har vært viktige bidragsyttere for å inspirere og aktivisere flere naturfotografer.

Frem til 1980-tallet var Sverige og Finland Norges viktigste inspirasjonskilder innenfor naturfotografiet (Hermansen, 2016). Svante Lundgren (1913–1988) var tidlig ute med å formidle historier og følelser i bildene sine (Hermansen, 2016). I Finland på 1970-tallet begynte flere profesjonelle fotografer å kalle seg for naturfotografer. En brunbjørn i Finland, populært kalt *Split Ear* ble et bevis på ville dyrs økonomiske bidrag gjennom viltfotografering (Sunopää, 2000). Det

økonomiske perspektivet ga en oppblomstring i rovdryfotomiljøet. Det har siden den tid vært en økende interesse for å fotografere store rovdyr.

På 1980-tallet rettet de norske naturfotografene blikket mot de internasjonale trendene. Og med det ble ideene om hva som kjennetegnet gode naturfoto utfordret (Hermansen, 2016). Det ble stilt spørsmål om hvordan *naturopplevelsene* best kunne formidles. Fotografene gikk fra dokumentarisk til en mer spontan og opplevelsbaserte formidling. *The Nordic Style* anses som en retning innenfor fotografien som brer seg internasjonalt (Hermansen, 2016). I løpet av 2000-tallet har norske naturfotografer fått en sentral rolle innenfor det internasjonale fotomiljøet, og de er med på å vise vei for nye naturfotografer. De er definitivt en viktig del av den økende interessen for viltfoto som del av viltturismen.

2.3 Utfordringer – dyrevelferd

Det å være i natur og interagere med dyr er viktige opplevelser i en stadig med urbanisert verden (Orams, 2002). Gjennom massemedia har vi rikelige muligheter med å omgi oss med representasjoner av ville dyr, men det moderne mennesket interagerer gjerne med dyr gjennom å møte de i virkeligheten også (Beardsworth & Bryman, 2001; Cohen, 2009). Viltturisme har en sterk og voksende posisjon i turistindustrien, men som annet naturbasert reiseliv ligger det store utfordringer knyttet til de kritiske faktorene for gode og bærekraftige turistopplevelser (Winter, 2020).

All naturbasert turisme forholder seg til et ukontrollerbart element: naturen. Innenfor viltturisme, viltkikking og viltfotografering er det en tilleggsfaktor: usikkerheten forbundet med om dyrene dukker opp eller ikke. Det er mye usikkerhet knyttet til hvilke konsekvenser fravær av hovedattraksjonen kan ha for totalopplevelsen, og derfor vil mange forsøke å tilrettelegge på en slik måte at de kan redusere denne usikkerheten (Margaryan & Wall-Reinius, 2017). I motsetning til turistbransjen, så har spesialiserte viltfotografer ofte bedre tid og flere forsøk til å få bildene de er ute etter. Likevel er noen av dem avhengig av inntekter basert på at de får tatt bilder. De benytter seg derfor også av kommersielle fotoskjul og åteplasser fordi der er ofte sjansene for å se dyr større. Metodene som brukes i viltturisme kan også bli brukt i fotografenes egne prosjekter (Wik, u.å.).

Det å redusere usikkerheten er det som aktualiserer flere av dilemmaene viltturisme og viltfotografering ofte møter på, fordi det fører til at en foretar handlinger som øker sjansen for de mulig negative påvirkningene på dyrene ved å utsette de for unødvendig lidelse, og det gir en høyere

risiko for konflikter mellom mennesker og dyr (Green & Higginbottom, 2001; Fennell & Yazdan panah, 2020).

Negative konsekvenser for dyr i viltturisme kan deles inn i tre overordnede kategorier: atferdsforstyrrelse, skade eller avliving, og endret habitat (Green & Higginbottom, 2001). Viltturisme fører til en høyere sannsynlighet for å forstyrre dyr i tidskritiske faser, som under ungepleie eller ruging, å avbryte dyrenes jakt og fødesøk, skremme, skade eller forårsake dødsfall hos dyr, og ødelegge dyrs habitat ved å lage veier eller på grunn av økt menneskelig ferdsel (Knight & Gutzwiller, 1995; Green & Higginbottom, 2001). Selv om det er gjort mange undersøkelser som viser hvilke negative effekter viltturisme har på ville dyr, så er det viktig å understreke at det er komplisert forskning, og at forstyrrelse kan forekomme i mange former med ulik grad av innvirkning på dyrene ut fra dyrets sårbarhet, størrelse, økosystem, og biologi (Bateman & Fleming, 2017). Uforsvarlig menneskelig aktivitet vil for eksempel ha større negativ innvirkning på en spesialist-art siden den har vanskeligere for å tilpasse seg miljøendringer sammenlignet med en generalist-art.

Innenfor viltfotografering er det som nevnt vanlig å bruke visse hjelpemidler som bidrar til at fotografen eller turisten lettere får nærkontakt med ville dyr. Fotoskjul, fotoutstyr som telelinser, kamerafeller og fjernutløser, endring av landskap med mål om å gjøre området mer attraktivt for dyrene, bruk av mat, lukt eller lyd som lokker dyret er noen av verktøyene og metodene som blir tatt i bruk (Brower, 2011; Green & Higginbottom, 2001).

Bruk av mat i forbindelse med å tiltrekke seg dyr er en av metodene det er forsket endel på. Fôring av ville dyr kan i mange tilfeller gi mennesker positive erfaringer og følelser til dyr, og bidra til bedre overlevelse av dyrene (Dubois & Fraser, 2013). Likevel er det knyttet flere negative konsekvenser til fôring. Fôring av ville dyr kan føre til endret atferd hos dyrene, avhengiggjøring og habituering, som igjen øker risiko for konflikter med mennesker, og dyrenes helse kan bli dårligere. Det er også registrert tilfeller av at dyr som har blitt skadet på grunn av fôring (Orams 2002; Knight 2010; Lück & Porter, 2018; Senigaglia, New & Hughes, 2020). Det finnes ingen entydig fremgangsmåte for å sikre dyr fra forstyrrelse og lidelse. Ulike arter er sårbare på hver sin måte som krever ekstra aktsomhet fra mennesker (Fennell, 2013).

Brunbjørnen er regnet som Europa og Nord-Amerikas mest ettertraktete rovdyr innenfor viltturisme (Penteriani m.fl., 2017). Det er forsket mye på brunbjørn og mulighetene for at brunbjørn venner seg til mennesker på grunn av gjentatte interaksjoner og fôring (Herrero, Smith, DeBruyn, Gunther & Matt, 2005; Ordiz m.fl., 2019).

Gaupa vil naturlig unngå områder der det er mye menneskelig trafikk (Belotti, Heurich, Kreisinger, Sustr & Bufka, 2012). Gaupa er også mer sårbar enn ulv og brunbjørn når det kommer til tilgang på føde (Linnell, Swenson & Anderson, 2001).

Ulvens aktivitetsmønster korrelerer negativt med menneskelig aktivitet (Theuerkauf, Jedrzejewski, Schmidt & Gula, 2001). Den oppleves som mer sky enn brunbjørnen, og legger gjerne ned bytter på egenhånd fremfor å spise åtsel.

Jerven er en kjent åtseleter, men oppleves som sky sammenlignet med brunbjørn (Norsk institutt for naturforskning [NINA], 2020).

Havørn og kongeørnen har vært yndede objekter for jakt på grunn av skuddpremie, senere av trofèjegere, reirplyndrere og fugleentusiaster. I dag er det fredede fugler, som utgjør en relativt viktig del av Norges viltturisme (Handberg m.fl., 2020). Ørnene skyr naturlig unna mennesker (Hagen, 1952). Kongeørnen er et rovvilt som tar alt fra rype til rein, og er ekstremt sky (Hagen, 1952; Wik, u.å.), mens havørnen ofte spiser fisk og er en mindre utmerket jeger enn kongeørnen. Havørnen er naturlig skeptisk til mennesker, men ikke like sky som kongeørn, og i forbindelse med viltfotografering kreves det endel tilvenning til å interagere med mennesker på relativt nært hold (Smøla Naturopplevelser, u.å.). I tillegg er det viktig å nevne at det innenfor hver art finnes ulike individer der noen er mer eller mindre sky enn andre.

Dyrene som brukes i viltturisme, enten det er i dyrehager eller frittgående dyr, fungerer ofte som representanter for sin art. Nyere forskning retter fokus mot at en må begynne å verdsette enkeltdyrene på lik linje som arten i sin helhet slik at alle dyr blir hensyntatt slik at ikke noen artsrepresentanter brukes uetisk til å fremme sin art eller populasjons sak (von Essen m.fl, 2020; Winter, 2020; Fennell & Yazdan panah, 2020).

2.4 Utfordringer – sosial konstruksjon

Helt siden fotografiets spede begynnelse har oppfinnerne av kameraet uttalt at et fotografi er en representasjon av naturen, men at det skjer ut ifra en kulturell kontekst (Seppänen & Väliaverronen, 2003). Det har bestandig vært en diskusjon rundt hvilken grad et dokumentarbilde er i stand til å presentere «ekthet» helt og holdent (Hermansen, 2016). Fotografen vil alltid kunne påvirke den sosiale oppfattelsen gjennom et bilde fordi motivet viser alltid bare en liten del av et område, som

blir representativt for en større enhet. Bevisstheten rundt hvordan kulturen påvirker naturen har gjort at spørsmål knyttet til kulturen som fremstiller og påvirker fotografiet alltid har vært til stede og ikke er noe nytt (Seppänen & Väliaverronen, 2003).

Målet til mange fotografer er å skape et engasjement hos publikum for å være med på å ta vare på naturmangfoldet. For å få til dette ønsker gjerne fotografene å ta bilder som engasjerer og vekker følelser hos mennesker. Fotografen og kunstneren balanserer mellom interessene om å ta bilder som stemmer med samfunnets oppfattelse og idéer (Rolston, 1987), og å være viktige bidragsytere til en sosial oppvåkning ved å vise at ikke alt i verden er som det burde være (Seppänen & Väliaverronen, 2003). Fotografene må alltid ta et valg om hva de vil tilføre disse sosiale konstruksjonene.

En altfor ensidig fremstilling av dyr kan skje fordi fotografer og andre tilretteleggere er opptatt av å gi mennesker det samfunnet opplever som «autentiske opplevelser» (MacCannell, 1973). Ofte etterspør samfunnet «autentiske» møter med naturen i henhold til de sosiale konstruerte ideene (Rolston, 1987). Å gjøre et bilde «autentisk» eller naturlig handler i den sammenhengen om å fremheve den *urørte* naturen. Det gjøres ved at bildene sjelden viser spor av mennesker eller at det gir informasjon om omstendighetene bildet er tatt i (Suonpää, 2000; Brower, 2005). Bruk av åte og oppsett av kulisser påvirker ikke det opplevde autentiske i bildet så lenge det er med på å forsterke det visuelle uttrykket av urørt natur. Desto skarpere bilde, jo mer gir det inntrykk av at det er et genuint møte med et vilt dyr (Suonpää, 2000). En slik fremstilling kan føre til store skuffelser hos tilskuere og turister, nettopp fordi tilretteleggingen, hjelpemidlene og virkemidlene gjør naturen så fantastisk. Når turistene selv er ute og opplever det de har sett i media opplever de det som kan kalles en «Attenborough-effekt»: de blir skuffet fordi virkeligheten ikke levde opp til forventningene (Bulbeck, 2005; Lemelin, 2006; Halvorsen, 2015).

Ordene «ekte», «naturlig» og «autentisk» brukes ofte i forbindelse med viltturisme på grunn av at de ville dyrene er uforutsigbare når det kommer til opptreden, og at denne uforutsigbarheten er et tegn på dyrenes naturlige oppførsel ovenfor mennesker (Margaryan & Wall-Reinius, 2017). Det faktum at dyret ikke alltid går på åtet fungerer som en bekreftelse på at mennesker ikke har kontroll på dyrene og at de faktisk er ville (Margaryan & Wall-Reinius, 2017). Turister opplever heller ikke at bruk av åte går på akkord med dyrenes autenticitet. Det er fordi de mener at det til slutt handler om dyrets frie vilje til å komme og gå slik de selv ønsker (Margaryan & Wall-Reinius, 2017).

Berger (1991) hevdet at det ikke lengre er mulig å ha autentiske møter med ville dyr fordi menneskets tilstedeværelse er alle steder. Denne påstanden er dog kritisert. Kritikken handler om at

Berger opprettholder det dualistiske forholdet mellom *mennesker* og *natur*, at dyrene er adskilt mennesker. Det blir problematisk når Berger mener at et hvert visuelt møte med dyr blir fiktivt fordi menneskelig interaksjon uvilkaarlig påvirker dyrets autenticitet (Brower, 2005; Bulbeck, 2005).

I likhet med andre begrep er det også knyttet ulike forståelser til ordet *autenticitet*. Forståelsene kommer av de ulike tidsepokene begrepet blir brukt innenfor. Moderniteten, konstruktivismen og postmoderniteten legger ulike meninger i begrepet. Steiner & Reisinger (2006) kritiserer ukritisk bruk av ordet *autenticitet* og mener begrepet bør erstattes med mindre pretensiøse ord som genuin, faktisk, presis, ekte og ærlig når det snakkes om hvilke erfaringer turister og skolefolk har i naturen og turistaktiviteter. Litteraturen jeg har valgt å ta med bruker begreper som autenticitet, naturlig, ekte og lignende synonymer. Det er en generell utfordring at begreper tillegges forskjellige meninger, men i denne sammenhengen har jeg valgt å bruke begrepene autenticitet, ekthet og naturlig likt som litteraturen jeg tar utgangspunkt i.

2.5 Villmark og ville dyr

Ordet «vilt», «villmark» og «ville dyr» har samme prefiks, også på engelsk med ordene «wilderness» og «wildlife». Ofte brukes ord som «wilderness», «villmark», «urørt natur», «pristine» og «sublime landscape» for å beskrive urørte naturområder der en kan møte ville rovdyr. Begrepene wilderness og villmark er problematisert og drøftet i en rekke sammenhenger. Det er interessant å se hvordan viltfotografer ser på det norske begrepet villmark og hva de legger i det, samt hvilke andre ord de bruker for å beskrive landskapet og områdene de fotograferer rovdyr. Det er også interessant å få belyst hva som er akseptabel menneskelig manipulasjon av dyr som lever fritt som samtidig medfører at de kan anses som «ville».

En kan forstå et begrep ut ifra to ting: ordets opprinnelse, og hvilke kvaliteter og følelser en knytter til begrepet. Menneskers forhold til naturen og hvilken betydning naturen har fått tildelt i kulturen har variert gjennom tiden (Brower, 2011; Erlandsen, 2000; Hermansen, 2016). Naturens kvaliteter og meningsinnhold er ikke statisk definert, men endres av kulturelle og sosiale innflytelser (Bulbeck, 2005). I vår tidsalder, *antropocen*, har behovet for å sette klare grenser mellom ting betydelig innvirkning på hvordan vi ser verden. I den sammenheng har *naturen* ofte blitt sett på som en motsetning til *mennesket* og *kulturen* (Bulbeck, 2005; O'Rourke, 2000). Likevel er det å se verden i dikotomier utfordrende på grunn av at det ofte er ulike sosiale og kulturelle forståelser av fenomenene. Filosofer og forskere har forsøkt å utfordre denne enkle *enten/eller*-tankegangen.

Begrep som villmark, urørt natur, «pristine landscape», «wilderness» er ikke objektive virkeligheter, men sosiale strømninger har tilegnet disse ordene spesielle kvaliteter og forståelser gjennom tiden. De forestillingene vi har i dag knyttet til disse begrepene er preget av både kulturhistorie, representasjoner i media og reiseliv, men også politisk konstruerte definisjoner. Det betyr at et ord som «villmark» både kan oppleves som et geografisk avgrenset område med konkrete kvaliteter som fravær av menneskelige inngrep, slik som Miljødirektoratet (2020) har definert «villmarkspreget natur». Villmark kan også være det vi ser i ulike naturdokumentarer, eller være et naturområde som gir en følelse av å være en del av noe større. Den siste opplevelsen av villmark er til en grad preget av romantiske strømninger.

Det amerikanske begrepet wilderness er et omdiskutert begrep. Innenfor reiselivet innehar wilderness tydelige kvaliteter som samstemmer med den kulturelle konstruksjonen av fenomenet wilderness (Arnould m.fl., 1998; Williams, 2000). Wilderness skal være med å bygge menneskelig karakter, gi rom for rekreasjon, og skape miljøengasjement (Arnould m.fl., 1998). Begrepet wilderness er langt fra ukomplisert. I det amerikanske begrepet wilderness ligger en historisk konflikt mellom urbefolkning og det moderne samfunnet. Ideologien om at wilderness skulle være et område urørt av mennesker sto så sterk at urbefolkningene som levde i områdene ble jaget fra hjemmene sine (Cronon, 1995). «Villmark» i skandinavisk sammenheng har hatt lignende utfordringer med tanke på omtale av urbefolkningers kulturlandskap som «Europas siste villmark» (Wall Reinius, 2006).

I nyere tid viser forskning i Skandinavia at turister ikke mener det er uforenelig at et område kan oppleves som villmark, naturlig eller urørt selv om det er tilrettelagt for turisme (Wall-Reinius, 2012). Disse funnene er med på å utfordre tanken om at villmark kun skal være et objektivt naturvitenskapelig begrep med totalt fravær av menneskelig aktivitet.

I dikotomien *vill* og *tam* forbindes ofte «det ville» med det naturlige og upåvirkede av mennesker. Motsatsen til ville dyr er husdyr, temmede dyr som ofte er avhengig av mennesker for å overleve. I tilfellet med «vilt/ville dyr» er ikke dette et entydig begrep. Et dyr er ikke enten vilt eller tamt. Ville dyr er like fullt som «villmark» et sosialt konstruert begrep, og derfor vet vi at det finnes nyanser av begrepet som folk forstår de ulikt. I samme tilfelle som med «villmark», så blir det problematisk å gi en enkel definisjon på et komplekst fenomen (Bulbeck, 2005; O'Rourke, 2000). Nedenfor presenterer jeg ulike faktorer som er med på å påvirke opplevelsen av ville dyr.

Viltturisme kan foregå i fire hovedtyper av områder, der ulik grad av menneskelig kontroll og leveområde er faktorer som bestemmer hvor på skalaen *fangenskap-fri*, en kan oppleve dyr. De fire ulike hovedformatene viltturisme finner sted i er: sirkus, dyrehager, avgrensede områder som nasjonalparker og naturreservat, og i ville dyrs naturlige habitat (Cohen, 2009; Orams, 2002). Det er innenfor den sistnevnte kategorien rovdryffotografering av ville frittstående dyr foregår og som er hovedfokus her.

For hva innebærer det egentlig å være et “vilt” dyr når dyret, som en del av et turistprodukt, omgis av tilrettelagte hytter, organisert føring, at aktører gjør fortjeneste basert på dyrenes liv og oppmøte (Carr, 2009). Et paradoks er at mange av de ville dyrene i dag ofte er forvaltet og nøye regulert av mennesker. Flere arter er også avhengig av internasjonale «rewilding»-prosjekter som innebærer jevnlig overvåkning og rapportering av dyrenes utbredelse og overlevelse (O’Rourke, 2000). Mennesker har i aller høyeste grad noe å gjøre med det vi omtaler som ukontrollerte og frittlevende ville dyr.

Siden teorigrunnlaget baserer seg på både engelsk og norsk litteratur, er det relevant å avklare hvordan både «wildlife» og «ville dyr» blir definert. Begrepet «wildlife» innbefatter alle viltlevende planter, virveldyr og sopp (Borges de Lima og Green, 2017). I viltloven (1982, §2) defineres «vilt» som alle viltlevende landpattedyr, fugler, amfibier og krypdyr. Legg merke til at det ikke er en geografisk avgrensning i noen av definisjonene, som betyr at vilt og wildlife kan opptre på forskjellige steder. Derfor er det interessant å se hva de som jobber mye med ville dyr tenker at begrepet innebærer, og utelukker.

Opplevelsen av dyrets villhet påvirkes blant annet av hvordan dyret blir omtalt og markedsført, hvilke kulturelle forutsetninger som ligger til grunn for opplevelsen, og under hvilke omstendigheter mennesker møter dyrene. Innenfor viltturisme er det vanlig å markedsføre både kontrollerte og frittstående dyr som «ville dyr» eller «wildlife». Ulik bruk av begrepet ville dyr har gjort forskjellene mellom ulike former for viltturisme, fra fangenskap til frihet, mindre tydelig gjennom årene (Higginbottom, 2004). Dagens urbane opplevelse av «ville dyr» og «wildlife» er også preget av en romantisering av naturen og ville dyr. Disse forestillingene er også med på å påvirke behovet for interaksjon og etterspørsel etter viltopplevelser (O’Rourke, 2000). Menneskers opplevelser av dyrets «villhet» preges i noen grad av hvor og hvordan interaksjonen med dyret foregår, samt hvilke fortellinger som blir fortalt eller vist om de enkelte dyrene (Brandin, 2009; Whatmore & Thorne, 1998). Det er for eksempel naturlig å oppleve en bjørn som mindre skummel eller vill innenfor en innhegning enn å møte den i dens naturlige habitat.

De vanligste måtene å interagere med dyr i dag er enten i dyrehager, gjennom lekedyr eller å se dyr på bilder eller i film. For å knytte et forhold til ville dyr, så er det vanlig for urbane mennesker å se de gjennom blant annet viltfoto (Berger, 1991). Turistindustrien har bidratt til å tilegne ville dyr egenskapen å være «underholdning». Å bruke ville dyr i turisme, så vel som viltfotografering, handler om å gjøre de ville dyrene om til turistattraksjoner (Winter, 2020). Det faktum at turisme foregår på steder der det angivelig skal være ville dyr, eller ville dyr er en del av underholdningen knyttet til stedet, kan være med på å endre turistens opplevelse av betydningen av å være et vilt dyr, og at opplevelsen av dyrene innebærer at de på en måte og i noen grad er «temmet» (Winter, 2020). Måten de avbildede dyrene snakkes om, og den grad vi gir dyrene menneskelige attributter, gjennom antropomorfering (Hill, Curtin & Gough, 2014; Karlsson, 2012), kan også være med på å endre vår forståelse av de ville dyrene.

2.6 Viltfotografi som en iscenesatt fremstilling

2.6.1 Hvorfor iscenesette?

Et viltfotografi er altså ikke bare en fotografisk gjengivelse av et dyr og et «utbytte» av en turismeopplevelse. Viltfotografiet er mye brukt for å skape oppmerksomhet rundt, og kommunisere verdier og holdninger til miljø- og naturvern. Praktfulle fotografier av både rovdyr og fugler skal formidle historier og vekke følelser i folk som gjør at vi vil være med og ta vare på naturen og artene som lever i den (Newsome m.fl., 2005). Som vi har vært inne på, så kan viltfotografiet ha både positive effekter, som at det kan bidra til at flere mennesker får en positiv holdning til eksotiske og truede dyr, og inspirere dem til å ta vare på naturen. På den andre siden, så er konsekvensen av ukritisk masseproduksjon av unyanserte motiver med på å gi mennesker en ufullstendig forståelse av verden slik den egentlig er (Suonpää, 2000), og fotografivirksomheten kan skade dyrene og deres leveområder.

De fleste møter mennesker har med vill natur og ville dyr i det moderne samfunnet foregår gjennom mer eller mindre konstruerte eller naturlige scener i dokumentarer, filmer og fotografier. For mange mennesker er dette de eneste sjansene de har til å få en forståelse av ville dyr og dyrenes livsverden (von Essen m.fl., 2020; Beardsworth & Bryman, 2001). På den måten er viltfotografiet med på å skape sosiale relasjoner til dyr, og påvirker hvordan mennesker forstår ville dyr (Brower, 2011; Winter, 2020).

Viltfotografene kan gjennom sine bilder fremstille en «virkelighet» som i realiteten bare er en iscenesatt situasjon, også kalt «front stage» (MacCannell, 1973). Dette gjør fotografene fordi det er

slike bilder som oppfyller de romantiserte forestillingene om urørt natur. Arbeidet som kreves for å få tatt selve bildet, og interaksjonen mellom dyret, naturen og fotografen, er den sanne virkeligheten som ikke vises i bildet (Brower, 2011). Berger (1991) argumenterer for at retorikken knyttet til denne typen bilder forsterker dikotomien *oss* og *dem*, mennesker og dyr, nettopp fordi fravær av interaksjon i bildene gir inntrykk av at mennesker ikke er en del av det autentiske i dyrene (Brower, 2005).

Isenesetelsen innen viltfotografi bygger i særlig grad på hjelpemidlene og virkemidlene fotoskjul, fototekniske hjelpemidler, åte og rekvisitter. Nedenfor går jeg nærmere gjennom disse.

2.6.2 Omgivelser, kulisser og rekvisitter

I mange tilfeller har omgivelsene, eller landskapet rundt dyret betydning for motivet (Dybsand & Stensland, 2019). Siden bildet er et visuelt uttrykk, så er omgivelsene med på å forsterke et budskap, enten det er gjennom å vise et dyr i et mektig landskap for å fremheve at dyret er en del av noe større. Eller å fotografere bjørnunger i myrull fordi det gir et ekstra søtt bilde. Omgivelsene blir nærmest brukt som kulisser i motivet fordi fotografen tar et valg om hvor han eller hun har lyst til å fotografere dyrene for å få det «beste» bildet. Det er en rekke ting en fotograf kan gjøre for å fotografere i de riktige kulissene. Fotoskjulene er ofte plassert slik at de får en fin utsikt eller bakgrunn for hovedmotivet. I tillegg plasseres åtet strategisk for å få riktig utsnitt av omgivelsene. Dersom det er mulig gjøres det også flere forsøk med å stille inn kameraet for å finne riktig vinkel for bildet. I enkelte tilfeller så er det vanlig at viltfotografer benytter seg av rekvisitter. Ofte er det snakk om trær og stubber som kan utgjøre strategiske sitteplasser til blant annet kongeørn når den går ned på åtet (Wik, u.å.).

Konstruksjon av landskap og omgivelser foregår i flere former for viltturisme, ikke bare i viltfotografering. I kommersialiseringen av dyr i dyrehage bruker de fasiliteter som skal illustrere dyrenes naturlige habitat. Det kan være malte landskap på veggene, steiner, trær og vannhull (Berger, 1991). Dette gjøres for å gi tilskuerne et inntrykk av hvordan dyrenes habitat ser ut.

Omgivelsene fotoskjulene er plassert i er nøye utvalgt av guiden slik at de innehar noen av de viktigste elementene. I Finland er det ofte uberørt skog og små tjern. Suonpää (2000) hevder at det å observere en bjørn ved et tjern på ei åpen myr er et sjeldent fenomen i virkeligheten, som understreker det faktum at naturen rundt slike fotoplasser først og fremst fungerer som kulisser for fotografene. I viltfoto kan elementer i landskapet både oppleves som enten estetiske kvaliteter eller forstyrrende, negative faktorer. Dette er i tråd med Newsome m.fl. (2005) som fant ut at målet med

endringen av et habitat der det tas viltfotografi først og fremst er å legge til rette for å se og fotografere ville dyr.

2.6.3 Fotoskjul

En av de viktigere oppfinnelsene innenfor viltfotografering er fotoskjulet. Usynliggjøringen av fotografen tillot mennesker å observere dyrene over lengre perioder, og ta bilder uten at dyrene ble skremt bort (Brower, 2011). Fotoskjulet er med på å redusere usikkerheten fordi den «fjerner» mennesket fra interaksjonen med dyrene. Konsekvensen av bruk av fotoskjul er hvordan interaksjonen, eller rettere sagt fraværet av interaksjonen, gjenspeiles i bildene som blir tatt fra et fotoskjul og påvirker hvordan mennesker opplever dyrs naturlige oppførsel. Bilder som viser dyrs oppførsel uten menneskelig tilstedeværelse gjør den mentale distansen mellom mennesker og dyr enda større (Brower, 2011; Berger, 1991).

I litteraturen diskuteres det hvilken effekt blant annet fotoskjulet har på vår oppfatning av dyrenes livsverden. Å observere dyr over en lengre periode gir også mulighet for fotografene å skape en emosjonell tilknytning til dyrene (Brower, 2011; Lemelin, 2006). I tillegg gir fotoskjulet en følelse av at dyret ikke vet at det blir observert, og det forsterker en opplevelse at fotoskjulet, eller fravær av mennesker, er med på å få frem dyrenes naturlige oppførsel (Brower, 2011). Usynliggjøringen av mennesker er med på å forsterke tanken om hva ville dyrs naturlige oppførsel innebærer. Derfor vil ofte oppførsel blant dyrene bli sett på som naturlig fordi menneskene selv ikke synes.

2.6.4 Kamerateknologi

Bilder eksisterer kun på grunn av de teknologiske innovasjonene som har funnet sted opp gjennom tidene (Hermansen, 2016). Kamerafeller, fjernutløsere og telelinser gjør viltfotografene i stand til å forevige øyeblikk som ellers ikke er tilgjengelig for menneskets blotte øye (Berger, 1991). Fotografen kan i dag produsere bilder som ikke viser tegn til menneskelig interaksjon, og gir beundreren en umiddelbar tilgang til dyrenes liv uten at en selv er en del av situasjonen opptaksøyeblikket foregår i (Brower, 2005).

Teknologiutvikling kan også føre med seg nye problemstillinger etter hvert som tilgangen til urørte og ville områder blir større, og mulighetene for å ta nye typer bilder. Med teknologiutviklingen følger det også stor konkurranse fordi nå forsøker alle å ta bilder som seriøse fotografer (von Essen m.fl., 2020). Konkurransen fører til at fotografene ofte strekker seg etter nye utfordringer for å få andre typer bilder og bedre bilder (Brower, 2011).

2.6.5 Åte

Å bruke åte handler om å tiltrekke dyr til bestemte steder og gjøre dem synlig for observasjon (Knight 2009). Det kan blant annet være prosessert mat i form av pellets eller helkjøtt. Andre tiltrekningsmetoder kan innebære lyder eller lukter. I sammenheng med viltfoto skal åtet hjelpe fotografen med å visualisere en tilnærmet ordinær situasjon. Ved fotografering av havørn kaster en ut fisk i vannet, og situasjonen kan minne om en ordinær jaktsituasjon for fuglen (Smøla Naturopplevelser, u.å.).

Åte er «dyre- eller plantemateriale» som skal tiltrekke vilt for «jakt, fangst, merking, felling, overvåking, fotografering eller lignende» (åteforskriften, 2020). Begrepet fôring defineres som noe en gjør for å bedre helsetilstanden eller veksten til dyret. I forskningslitteraturen brukes begrep som åte, fôring, baiting, feeding, og attracting litt om hverandre.

Høsten 2019 ble åteforskriften (2020) vedtatt. Fram til da hadde bruk av åte blitt regulert gjennom naturmangfoldloven og viltloven (Prop. 75 L (2009-2010)). Bruk av fôring og åte som tiltrekningsmiddel for blant annet viltfotografering skjer i henhold til nasjonale lovverk. Det vil si at det legges føringer for hvor det kan fôres, hva som kan brukes, hvor mye i form av vekt eller volum, og hvilke perioder eller hvor ofte fôringen kan finne sted (åteforskriften, 2020). Forskriften kom på bakgrunn av en økende bekymring for at større ansamlinger av dyr i et lite område blant annet kunne føre til spredning av sykdommer mellom dyrene, gi høyere risiko for dødelighet blant dyrene og utgjøre en trussel mot mennesker. Formålet med forskriften er å «hindre at det oppstår unødig skade på eller ulempe for dyr, mennesker eller naturmangfoldet» (åteforskriften, 2020, § 1).

Ved hjelp av åte kan en for eksempel få brunbjørn, ulv og jerv på bare noen meters hold og det er ikke noe mer enn en tynn vegg i et fotoskjul som skiller turistene fra dyrene (Kojola & Heikkinen, 2012; Margaryan & Wall-Reinius, 2017). Bruken av åte på et tilrettelagt sted blir nesten som en teaterforestilling der alt er nøye planlagt av tilretteleggeren, der dyret er den utøvende skuespiller (Suonpää, 2000). Selv om bruk av åte er utbredt både i svensk og finsk turistindustri, så er praksisen kontroversiell, spesielt knyttet til fôring av store rovdyr (Ratamäki & Peltola, 2015; Margaryan & Wall-Reinius, 2017; Orams, 2002). Det stilles spørsmål om rovdyrene, spesielt bjørn, vil utgjøre en trussel for mennesker, og om dyrevelferden blir dårligere. Fôring av rovdyr kan føre til unaturlig høye konsentrasjoner av arten i et avgrenset geografisk område, som også kan gjøre dyrene mindre sky overfor mennesker (Newsome & Rodger, 2008).

Effekten av bruk av åte på ville dyr gjør også noe med menneskers opplevelse av dyrene. Dyrene gjøres tilgjengelig for nærmøter, og i visse tilfeller også for klapping og selfier, som gjør at vi opplever dyrene som mindre ville (Brandin, 2009; Knight, 2010, Winter, 2020).

De etiske problemstillingene knyttet til føring og bruk av åte på ville dyr handler om formålet med hvorfor en bruker denne metoden, om interessen er antroposentrisk eller biosentrisk ladet. I turistbransjen i dag foregår åte-utlegging, mating og føring av ville dyr først og fremst ut fra et antroposentrisk perspektiv for å sikre gode opplevelser for turistene. Newsome & Rodger (2008) sier at føring bør skje på bakgrunn av respekt og takknemlighet for dyret, ikke for underholdning. I tillegg må bransjen overvåke utviklingen av dyrenes atferd, utbredelse og tilstanden i dyrenes leveområder (Green & Higginbottom, 2004). Det er et ønske om å utvikle en «best practice» for rovdyrturisme. Det innebærer å minimere forstyrrelse og unngå at dyr blir avhengige av føring (Boitani, m.fl., 2015).

2.7 Etikk, regler og normer

Den økte populariteten til viltfotografering og viltturisme gjør at det er et økende behov for etiske retningslinjer knyttet til praksisen med føring, fotografering, nærkontakt og endring av landskapet (Newsome m.fl., 2005).

Tradisjonelt og blant mange oppleves viltfotografering og viltturisme å spille på lag med dyrene og naturen. Aktivitetene i seg selv blir omtalt som ikke-invaderende, og med formål om å øke bevisstheten rundt behov for å ta vare på naturmangfold og miljø. Likevel avdekker forskning flere regelbrudd, som blant annet unødvendig forstyrrelse av dyr og føring uten tillatelse (Winter, 2020). Ved å se på virkemidlene som brukes i viltfotografering og viltturisme, får en et klarere bilde av hele produksjonsforløpet (Brower, 2005).

Det sterke behovet for å oppleve ville dyr gjør at mange har et inderlig ønske om at det finnes etisk forsvarlige alternativer som gjør at en kan ha nærkontakt med dyr. Ofte er det slik at en tenker at hvis en bare legger nok penger i det, så er opplevelsen en kjøper mer etisk (Winders, 2017). I viltturisme er det likevel vanlig at både aktører og turister opplever en indre konflikt mellom etiske verdier knyttet til dyrevelferd og egeninteressene i ønsket om å se en sjelden art eller få et spesielt godt bilde, såkalt kognitiv dissonans. Ofte er det knyttet til interaksjon med dyr i fangenskap eller i forbindelse med bruk av mat som lokkemiddel (Curtin, 2006; Senigaglia m.fl., 2020; Lück & Porter, 2018; Borges de Lima & Green, 2017; Ratamäki & Peltola, 2015).

Ville dyr i Norge blir beskyttet av flere lovverk som skal sikre dyrets velferd gjennom etisk forsvarlig håndtering. Blant disse lovene er dyrevelferdsloven (2010) som gir rettslig forankring i det faktum at alle dyr har egenverdi og skal behandles godt, åteforskriften (2020) som skal sørge for etisk forsvarlig praksis knyttet til fôring og bruk av åte, og viltloven (1982) som blant annet skal sikre at ingen holder vilt i fangenskap.

De fleste norske interesserte naturfotografer er medlem av en eller flere fotoklubber. Fotoklubbene ble stiftet både med formål om å gi fotointeresserte en felles plattform, men også på bakgrunn av brudd på uformelle normer. De skandinaviske medlemsklubbene, spesielt de med de strengeste etiske retningslinjene og formelle krav, ble stiftet med mål om å bevare profesjonaliteten og sikre anseelsen til naturfotografene (Hermansen, 2016).

Stiftelsen Norske Naturfotografer [NN] jobber for å fremme seriøsitet og omdømme blant norske naturfotografer. De har i dag 80 medlemmer, og alle som søker om å bli medlem må oppfylle visse krav fra NN. Medlemmene forplikter seg også til å følge NNs retningslinjer. I vedtektene vektlegges hensynet til naturen og miljøet, og at en skal vise aktsomhet når en ferdes i og uttrykker seg om naturen. NN skriver også at det forventes at en er en «ambassadør for naturmangfoldet» (Norske naturfotografer, 2014).

I 1979 ble Biofoto etablert (Hermansen, 2016). Foreningens viktigste funksjon er i dag å være en sosial og faglig forening åpen for alle naturfotografer som vil melde seg inn (Hermansen, 2016). Biofoto har også utviklet etiske retningslinjer til hjelp for forsvarlig opptreden i naturen blant fotograf-medlemmene. Retningslinjene består av overordnede temaer som kunnskap, veiledning, diskresjon, varsom ferdsel, inngrep, manipulering, tekniske innretninger, publisering og bildebruk (Biofoto, 2017).

Etiske retningslinjer er et av de viktigste verktøyene for å bidra til forsvarlig oppførsel. De vanligste etiske retningslinjene som blir nevnt i sammenheng med viltfotografering og viltturisme er å holde avstand til dyret, spesielle tilfeller rundt sårbare arter, knyttet til reproduksjon og å følge lokale regelverk (Biofoto, 2017; Norske Naturfotografer, 2014; Fennell & Yazdan panah, 2020). Newsome og Rodger (2008) foreslår at det utarbeides flere etiske retningslinjer knyttet til fôring av ville dyr for å minimere uforsvarlig fôring.

Så lenge interessen for viltfotografering øker, så er behovet til stede for å jobbe med etiske problemstillinger knyttet til fotografering og viltturisme generelt (Fennell & Yazdan panah, 2020;

Winter, 2020; Fennell, 2013; Fennell & Sheppard, 2020; Moorhouse, D'Cruze & Macdonald, 2017). Innenfor viltfotografering, spesielt blant organiserte fotografer, er det stort fokus på å følge fotoklubbenes etiske retningslinjer. Brudd på de etiske retningslinjene kan føre til utestengelse og uthenging innad i miljøet.

Det norske og skandinaviske fotomiljøet har hatt sine «skandaler» gjennom tiden. Det har oppstått flere tilfeller der fotografer har bedrevet overdreven fotomanipulering eller fremstilt dyr i fangenskap som om de er ville. Dette har ført til ekskludering fra klubbene og sosial utfrysning (Hermansen, 2016; Halvorsen, 2015). Den harde konkurransen om å få «det beste bildet» kan være årsak for flere av normbruddene. En av de viktigste problemstillingene viltfotografer står overfor i dag er spørsmålet om dyrets velferd blir ivaretatt (Halvorsen, 2015). Etiske overtramp i viltfotografering handler ikke bare om juks og uhederlig oppførsel innad mellom fotografene. Det går også ofte utover dyrene i form av at individer og artsrepresentanter brukes som objekter i billedproduksjonen. Det er dette flere forskere ønsker at det blir rettet et større fokus på, enn (Fennell & Yazdan panah, 2020; Winter, 2020).

2.8 Oppsummering

Viltfotografering startet som en naturfotonisje der det ble brukt utstoppede og/eller døde dyr. Etter hvert ble det mulig å gå på «jakt» med kameraet, og bildene fungerte som troféer. Kamerateknologien har siden den gang vært gjennom en formidabel utvikling, og i dag foregår det en masseproduksjon av viltfotografier. Mange av de opprinnelige hjelpemidlene brukes på tilnærmet samme måte i dag som før, spesielt fotoskjulet og mat som lokkemiddel. I lys av nyere forskning aktualiseres etiske dilemmaer knyttet til metoder innenfor fotografering og fremstilling av ville dyr. Disse handler om å balansere interessene mellom fotografen, samfunnet og dyrenes interesser. Bruk av virkemidler, og ensidig fremstilling av naturen med mål om å oppnå fantastiske bilder går på bekostning av å bidra til et mer bevisst samfunn om konsekvenser av menneskeskapte ødeleggelser i naturen. På den andre siden er det per dags dato vanskelig å leve av å selge bilder som kun forteller de negative historiene, og det er ikke sånn at det skal være kun det ene eller det andre.

Et annet dilemma handler om at de mer spesialiserte rovdyrfotografene forsøker å hevde seg i et miljø med mange konkurrenter. For å gjøre det føler mange de er nødt til å tøye strikken, enten sin egen eller dyrene. Dette kan i ytterste konsekvens gå på bekostning av dyrevelferden og ens egen sikkerhet. I den sammenheng er bruk av blant annet åte for å fotografere rovdyr med på å

aktualisere dilemmaet om det å objektivere dyr er greit for «en større sak», som det å fremme naturvern.

Viltfotograferingen og viltopplevelsens økende popularitet har ført til at det er behov for å fokusere på hvordan disse kan utvikles og ta hensyn til både samfunn og dyreliv. Viltfotografering er underlagt både formelle og uformelle normer. I Norge er åteforskriften sentral, og i tillegg er det utviklet flere etiske retningslinjer som naturfotografer må forholde seg til i for å delta i konkurranser og beholde sin anerkjennelse innad i miljøet.

3. Metode

Datainnsamling kan gjennomføres med kvantitativ og kvalitativ metode. Kvantitativ metode kjennetegnes ved at spørsmålene som lages ofte er preget av struktur og systematikk, gjerne i form av lukkede spørsmål med svaralternativer. Kvalitativ metode har et større innslag av åpenhet, men kan fortsatt være strukturert og systematisk. I kvalitativ metode får en mulighet til å komme «tettere på» dem man forsker på (Tjora, 2021).

Jeg har valgt å bruke kvalitativ metode med semi-strukturerte dybdeintervjuer for å samle inn data til denne oppgaven. Denne metoden er egner seg godt for å lære mer om de sosiale strukturene som lager rammene rundt viltfotografering.

I de neste avsnittene presenterer jeg case, hvordan datainnsamlingen og analysen er utført, samt vurderinger av brukt metode.

3.1 Case: Spesialiserte viltfotografer med fokus på rovdyr

For å avgrense det empiriske arbeidet har jeg valgt å gjøre en casestudie (Tjora, 2021). Casestudier handler om å innhente ny informasjon ved å studere fenomener gjennom for eksempel bestemte informantenes øyne (Thagaard, 2018). Informantene er valgt basert på et sett med kriterier (Tjora, 2021).

Jeg har valgt å fokusere på en smalere nisje i fotografmiljøet, derfor består utvalget av semi-profesjonelle og ivrige (spesialiserte) fotografamatører som ofte tar bilder av arter som brunbjørn, ulv, jerv, gaupe, hav- eller kongeørn. Til nå er det gjort lite forskning på fotografering av rovdyr i det norske fotomiljøet. En annen grunn til at dette er en interessant informantgruppe er at gruppen representerer viktige forbilder og målestokker for andre som er interessert i å oppleve og fotografere vilt. Flere norske viltfotografer er i verdensklassen, og dermed er deres meninger toneangivende i samfunnsdebatten (Hermansen, 2016). Flere av disse er både kunder og samarbeidspartnere med turistbedrifter som tilbyr fotoskjul, guiding og kurs i naturfoto, slik sett er de viktige «influensere» innen sjangeren. Generelt sett er det interessant å se hvordan en relativt homogen gruppe reflekterer rundt å ta bilde av karismatiske arter som ikke er så lett å fotografere, og der mange baserer seg på hjelpemidler som åte og skjul.

Utvelgingsprosessen var en viktig del av forarbeidet da utvalget var relativt lite (Thagaard, 2018). Det endelige utvalget består av ti menn og to kvinner. Åtte av de totalt tolv informantene er strategisk utvalgt etter kriterier som at de tar bilder som får en viss omtale og anerkjennelse i fotomiljøet. Samtlige er vurdert som informanter som kan bidra med egne refleksjoner rundt intervjuemaene (Tjora, 2021). Informantene har tatt bilder av en eller flere av artene jeg har fokusert min oppgave rundt. Utvalget ble utvidet på bakgrunn av informasjon jeg fikk i løpet av de første intervjuene som ble gjennomført. Denne utvelgelsesmetoden kalles for «snøballmetoden» (Thagaard, 2018). De åtte utvalgte foreslo fire informanter som jeg valgte å ta kontakt med. De fire fotografene har vært et viktig bidrag til datasamlingen, for ved å gjøre utvalget større føler jeg at jeg har fått et bedre grunnlag for å forstå fenomenene som studeres (Thagaard, 2018).

Utvalget ble kontaktet en eller flere per mail, telefon eller melding og fikk tilsendt informasjonsskriv om oppgaven med returslipp for signatur.

3.2 Datainnsamling

Datainnsamlingen besto av å gjennomføre semi-strukturerte dybdeintervjuer. Å gjøre dybdeintervju er en effektiv metode for å få innsikt i informantenes forståelse av sosiale fenomener, en oppnår ikke den samme dype forståelsen ved bruk av kvantitativ metode (Thagaard, 2018; Tjora, 2021). Informantene fikk mulighet til å forklare og reflektere over egne meninger. Metoden viste seg å være spesielt egnet da det ble stilt spørsmål som informantene ikke hadde reflektert mye over fra før. Dybdeintervju gir, som Thagaard (2018) og Brunt, Horner & Semley (2017) forskeren mulighet til å oppnå en større forståelse av fenomenet som blir undersøkt. I tillegg var intervjuguiden «åpen» i den form at en ikke må følge verken strukturen eller stille spørsmålene akkurat slik de er bygget opp, det er også dette som gjør dybdeintervjuet «semi-strukturert». Fordelen med det er at på den måten kan en lettere tilpasse intervjuguiden slik at samtalen flyter bedre (Brunt m.fl., 2017).

3.3 Gjennomføring av intervjuene

Alle intervjuene ble gjennomført digitalt, enten over Zoom eller per telefon, som en samtale mellom intervjuer og informant. Det ble gjort taleopptak av samtlige intervju slik at jeg lettere kunne følge med på hva informantene sa. Det optimale ville være å gjennomføre intervjuene i møte med informantene (Tjora, 2021). Det lot seg ikke gjøre høsten og vinteren 2020 på grunn av COVID-19. I de intervjuene som ble gjennomført på zoom så hadde vi begge på kamera slik at vi fikk et litt mer personlig preg over samtalen.

I forkant ba jeg om å få tilsendt ett fotografi av rovdyr som informantene selv hadde tatt og var fornøyd med. Formålet med bildene var å starte intervjuene med noe kjent for informantene (Tjora, 2021). Intervjuene begynte alltid med at jeg presenterte meg og formålet med oppgaven. Deretter brukte jeg det tilsendte bildet som en samtaleåpner og vi snakket rundt dette bildet uten at jeg stilte oppfølgingsspørsmål som ledet oss av samtalen om bildet.

Intervjuguiden inneholdt spørsmål knyttet til hovedtema og oppfølgingsspørsmålene ble tilpasset etter svarene fra informantene. På grunn av ulikt erfaringsgrunnlag fikk informantene velge hvor mye de ønsket å snakke om de ulike temaene. Derfor har de ulike temaene i intervjuguiden blitt vektlagt ulikt i de forskjellige samtalene.

Vi snakket oss gjennom intervjuguiden, men den ble som sagt ikke fulgt kronologisk. Intensjonen min var som Tjora (2021) skriver; at åpne samtaler kan gi forskeren nyttig informasjon som ikke var tenkt på ved utforming av intervjuguiden.

Det er generelt en utfordring å føre samtaler digitalt, spesielt når man ikke ser hverandre. Jeg opplevde likevel at informantene slappet av i situasjonen og snakket åpent rundt temaene jeg tok opp. Noen av informantene snakket seg gjennom store deler av intervjuguiden på egenhånd uten at jeg stilte spørsmålene som var skrevet ned. Jeg følte at jeg i løpet av den korte tiden greide å få informantenes tillit slik at samtalen fløt greit hele tiden.

3.4 Dataanalyse

Dataanalysen og kodingen av intervjuene var en nyttig prosess for å få en tematisk oversikt over hver enkelt del av de ulike intervjuene. Koding er et viktig steg på veien for å kunne gjøre sammenlikninger mellom både teori og de ulike intervjuene (Thagaard, 2018).

Samtlige intervjuer ble transkribert fullt ut for videre analyse. I førsteomgang kodet jeg de aktuelle setningene og avsnittene med ord som informantene selv hadde brukt, deretter fant jeg fellesnevnerne for de forskjellige kodene og ga de like koder. Dette er i tråd med det Thagaard (2018) sier om å kode i flere omganger og abstraktere kodene etter hvert. Til slutt kunne jeg sortere innholdet i hver kode innunder kategorier.

Teksten ble delt inn i kategorier gjennom induktiv metode siden dataanalysen ble gjennomført på et relativt tidlig stadium før mye av teorigrunnlaget var samlet inn. Forskningsspørsmålene,

intervjuguiden og kategoriene fra analysen la grunnlag for å utforme kategorier. Under transkriberingen og første del av analysen utpekte et sett med overordnede tema seg. Disse temaene var: Tilrettelegging for minimering av usikkerhet, fremstilling, fenomener som urørt natur og ville dyr, og formelle og uformelle normer som informantene trakk frem som viktige for dem.

3.5 Vurdering av datagrunnlaget

I kvalitativ forskning rettes mye av oppmerksomheten mot å måle kvaliteten på dataene som er samlet inn, nemlig dataenes *reliabilitet* og *validitet* (pålitelighet og gyldighet) (Brunt m.fl., 2017). I forbindelse med dette, er det viktig at forskeren beskriver hele forskningsprosessen godt nok, at forskningsprosessen er transparent.

Reliabilitet handler om studiets pålitelighet og i hvilken grad studiet kan gjentas (Thagaard, 2018; Tjora, 2018). Siden en kvalitativ studie ikke kan gjøres om igjen nøyaktig likt, er det viktig at påliteligheten til studiet sikres ved å gi en tydelig beskrivelse av forskningsprosessen (Thagaard, 2018). Informantene oppfyller de bestemte utvalgskriteriene, men det er likevel ingen garanti for at utvalget representerer et representativt spekter av meninger og holdninger i miljøet de hører til i.

Ved noen anledninger ble telefon- eller nettsignalet brutt, og bakgrunnsstøy har forstyrret noen av samtaleene, men ikke i den grad at det har påvirket innholdet i samtalen. Ved uklarheter har jeg stilt om igjen det samme spørsmålet. På grunn av de frie rammene intervjuet ble gjennomført under så snakket informantene gjennom flere av punktene uten at de ble spurt om dem. Og ved noen anledninger kom vi innpå temaer før vi skulle.

I løpet av intervjuene har jeg vært bevisst på min rolle som intervjuer og unngått å påvirke svarene fra informantene. Samtidig har jeg bidratt til at informanten skulle føle seg trygg ved å vise en tilstedeværelse. I det legger jeg det å gi intervjuet et preg av å være en samtale gjennom å gi tilbakemeldinger og vise forståelse for det informanten snakker om.

Validitet handler om i hvilken grad metoden er egnet til å undersøke det gitte fenomenet (Brunt m.fl., 2017). I arbeidet med denne oppgaven bestemte jeg meg tidlig å utvide casebeskrivelsen fra å kun gjelde de som har tatt bilder av de fire store, med kongeørn, til også å inkludere de som har tatt bilder av havørn. Det er fordi havørn i Norge har en relativt sterk posisjon som karismatisk megafauna, samt at den er relativt viktig for norsk viltturisme og viltfotografering.

3.6 Ethiske vurderinger

Alle intervjuene er basert på frivillig deltakelse og samtykke fra informantene. Intervjuene inneholder ikke sensitive personopplysninger som kan spores tilbake til informantene. Studiet er derfor ikke meldepliktig til Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste (NSD). Alle informantene er forsikret at personlige opplysninger anonymiseres slik at de ikke kan spores tilbake til hver enkelt. Likevel er informantene en del av et lite miljø og deres historier og eksempler kan være gjenkjennbare for enkelte, dette er noe jeg også informerte om i informasjonsskrivet jeg sendte ut med invitasjonen til deltakelse i intervju. Informantene anonymiseres ved at de er tildelt hvert sitt tall.

3.7 Metodekritikk

Det er først og fremst tid og ressurser som har satt begrensninger for størrelsen på utvalget for denne casestudien. Størrelsen innebærer også en svakhet i forbindelse med undersøkelsens evne til generaliserbarhet (Tjora, 2021).

På grunn av den eksplorerende intervjustrategien fikk jeg mye informasjon som ikke var planlagt å undersøke. Bearbeidelsen og den videre analysen av intervjuene ga meg interessante funn som jeg ønsket å gå videre med. Jeg skulle ønske jeg kunne gjort flere oppfølgingsintervjuer som fokuserte på den informasjonen jeg har tatt med meg videre. Det ville gitt en enda bedre forståelse. Dette er noe jeg foreslår å gjøre i kapittel 7. *Forslag til videre forskning.*

4. Resultat

I dette kapitlet gjennomgås resultatene fra datainnsamlingen. Resultatene er delt inn i temaer basert på forskningsspørsmålene.

4.1 Om informantene

4.1.1 Tabell over informantene

Tabell 1 gir en oversikt over informantene. Mange av informantene begynte å fotografere da de var relativt unge. Noen fikk sitt første speilreflekskamera i konfirmasjonsalder, andre fikk låne kamerautstyr fra foreldrene sine. For mange av informantene var naturinteressen utgangspunktet for at de begynte å fotografere, og kameraet hadde vært et viktig verktøy i deres arbeid med formidling av natur og naturvernholdninger. På spørsmål om hva som hadde fått fotografene til å begynne å ta bilder, svarte flere av informantene at grunnen til at de startet å fotografere var fordi de hadde blitt inspirert av naturfotografer som Sverre Martin Fjelstad og Pål Hermansen. Noen av informantene hadde tatt opp igjen fotointeressen i voksen alder etter mange års pause. Interessen for rovdyrfotografering oppsto etter hvert som de hadde fått mer erfaring med naturfoto. De fleste informantene kommer fra eller var bosatt i Øst-Norge, med noen unntak.

Bildene jeg fikk tilsendt som fotografenes favorittrovdryrsbilder var av bjørn, ulv, havørn og kongeørn. Bildene av bjørn eller ulv var tatt på tilrettelagte steder som blant annet Wildlife Safaris Finland, og Rovdjursland i Sverige. De som sendte inn bilder av kongeørn eller havørn hadde tatt disse i Norge, enten gjennom tilrettelagte fotoplasser eller i egne prosjekter. Mange reiste også til andre steder i verden for å fotografere andre typer dyr, også rovdyr som løver, leoparder, geparder og reptiler. Flere reiste flere ganger i året eller hadde hatt samme reisemål i flere tiår og hadde tette og langvarige samarbeid med lokale turistnæringer og andre aktører innenfor viltforvaltning og viltturisme. Angående hvilken grad naturfotografering var inntektskilde for informantene, så uttrykte de fleste at de ikke hadde dette som hovedinntektskilde, men spedde på inntekten gjennom bokskriving, foredragsholding, å ha en annen hovedjobb, pensjon eller andre offentlige ytelser.

Tabell 1: Informantene

Informantnr.	Ca. Erfaring med fotografering av rovdyr	Kommer fra landsdel	Favorittbilde av skandinavisk rovdyr	Mye besøkte reisemål	Naturfoto som inntekt
1	40	Øst-Norge	Bjørn	Norden, Sør- Amerika	Middels
2	10	Øst-Norge	Kongeørn	Norden	Litt
3	10	Øst-Norge	Bjørn og ulv	Norden, Afrika	Middels
4	20	Midt- Norge	Bjørn	Norden	Nei
5	30	Øst-Norge	Havørn	Sør-Amerika	Middels
6	20	Øst-Norge	Bjørn	Norden	Middels
7	15	Sør-Norge	Kongeørn	Norden	Litt
8	15	Øst-Norge	Bjørn	Norden	Middels
9	5	Øst-Norge	Havørn	Norden, Afrika	Litt
10	30	Øst-Norge	Bjørn	Norden, Afrika	Middels
11	30	Øst-Norge	Bjørn	Norden	Middels
12	10	Nord- Norge	Ulv	Norden	Litt

Informantene nevnte flere grunner for sin motivasjon for naturfotografi. Mange trakk frem gleden det ga å være i naturen og ta bilder av landskap og dyr. Flere opplevde naturfotograferingen som en livsstil fordi jobb og fritidsinteresser fløt over i hverandre. Flere av informantene sa at de ble motivert av å jobbe med prosjekter som gikk over en lengre periode. De la ned mye tid i planlegging av turer og bilder de ønsket å ta. Mange sa det gikk med mye tid i felt for å få gode bilder.

Noen av informantene var opptatt av hvilken glede fotograferingen ga han eller henne. Andre snakket om muligheten viltfotografering ga dem til å være gode ambassadører for å ta vare på naturen:

«Jeg ser på meg selv som en naturambassadør da. Jeg ønsker å være en ambassadør for vill natur, vill og urørt natur og at det må tas vare på» (Int 1)

For noen av informantene handlet fotografering også om å gi publikum en tilgang til en verden de i liten grad kjenner til:

«Jeg skal gi de som ser bildene en følelse av å være i situasjonen eller innenfor intimsonen til dyrene ikke sant, så du er veldig nært og du ser dyret veldig tett på og du ser omgivelsene og miljøet den lever i, så du får en følelse av å være i situasjonen» (Int 12)

4.1.2 Hva som motiverte fotografene til å ta bilder av rovdyr

Mange av informantene startet sin «fotokarriere» med å ta bilder av småfugler, husdyr, blomster og andre ting som var lett tilgjengelig. Etter hvert tok flere av dem bilder av større ville dyr som elg og større fugler. Interessen for rovdyr hadde «bestandig» vært der hos enkelte av informantene. Flere fortalte at *muligheten* til å fotografere rovdyr først hadde kommet etter de hadde drevet en stund med fotografering. Informantene trakk frem flere kvaliteter ved rovdyprene som gjorde at de var interessante å ta bilder av. De uttrykte at det var interessant å fotografere dyr som var uforutsigbare, sjeldne, og ikoniske. Mange sa også at rovdyprene hadde både en spennende biologi, og at dyrene var interessante i forvaltningssammenheng. Flere av informantene er eller hadde vært viktige talspersoner for bevaring av store rovdyp og hadde stått i flere debatter og diskusjoner med rovdypmotstandere de siste 10-20 årene. Mange av informantene hadde satt seg grundig inn i både norsk rovviltforvaltning og rovdyprenes biologi og økologi, og hadde mye kunnskap om disse dyrene.

«Jeg har i utgangspunktet alltid vært interessert i det meste, men rovdyp har vært ekstra spennende for det er de mest ikoniske artene, det er mye spennende knyttet rundt dem. Spennende biologi spennende hvordan bevare dem. Det er alltid spennende å oppleve et rovdyp med eller uten kamera. Det er ekstra spennende» (Int 1)

«For det første er det sånn at rovdyp på mange måter er eksotiske dyr, ikke sant. At de er sjeldne i Norge, ville rovdyp er sjeldne i Norge. Og sjeldne i Skandinavia kan vi jo si. Det er sjelden man møter på dem. Så når du får noen bilder av store rovdyp så er det på en måte en boost da, altså du blir veldig glad når du får noen gode bilder av store rovdyp. For det er stort sett vanskelig å få» (Int 11)

4.1.3 Utfordring med viltfotografering i massemediets tid

Flere av informantene trakk frem en rekke utfordringer naturfotografer ofte hadde. De sa at siden viltopplevelser hadde blitt så populært, så var det mange flere enn før som drev med

viltfotografering. Flere hadde råd til å kjøpe bra fotoutstyr og legge pengene sine i tilrettelagte viltturismeopplevelser. «Amatørene», som informantene omtalte dem som, deltok i de samme konkurransene som informantene, og mange amatører oppnådde dessuten gode plasseringer som ga dem anerkjennelse. Amatørene solgte også bildene sine, men til en mye rimeligere pris enn de som var naturfotografer på heltid. Flere av informantene trakk frem at kombinasjonen av det store omfanget av «ordinære» motiver og lave salgsbeløp, gjorde det vanskelig for de seriøse fotografene å leve kun av naturfotografering.

«Særlig amatørerne gir oss hard konkurranse. Det er en utfordring, fordi de leverer så gode bilder, men de har et annet levebrød - en annen hovedinntekt som gjør at de kan gi bort bildene sine bare for heder og ære. Det er veldig krevende å skulle være den som skal ha flere tusen for et bilde når kameraten din som var med på den samme turen gir det bort. Så det er utrolig krevende for en naturfotograf. Det er nesten ingen som lever at ren naturfotografering» (Int 8)

De sa at den økende konkurransen hadde ført til et større behov for å skille seg ut i mengden. Mange sa de jobbet med å utvikle nye teknikker, ta nye typer bilder, og forsøke å fotografere dyrene i andre situasjoner enn de vi vanligvis ser. De kunne sitte dagevis ute i et fotoskjul, og hadde veldig mange reisedøgn i året. Informantene brukte sjeldnere tilrettelagte fotoplasser i Skandinavia nå enn for 10-20 år siden, rett og slett fordi «alle» reiste dit og «det [tas] så mange bilder der så det går nærmest inflasjon i de bildene» (Int 12). Noen av informantene ga uttrykk for at den store konkurransen førte til et slags press, både fra seg selv, men også fra publikum om å produsere bilder av høy kvalitet: «Perioder hvor jeg ikke klarer å få til noe, jeg kjenner et lite press altså. På at (...), jeg må komme opp med noe nytt, noe som er bra nok slik at jeg på en måte kan, ja du skjønner, at jeg kan holde på renomméet mitt da, ikke sant» (Int 5)

4.2 Fremstilling av rovdyrene

Bildene informantene tok var ofte var nøye planlagte. De visste gjerne hva bildet skulle brukes til, enten det var til å henge på vegg, være med i en spesiell konkurranse og gjerne underkategori i denne, brukes i et magasin eller til å formidle vitenskap. Det lå derfor mye planlegging bak hvert bilde. Noen satt hjemme og skisserte og tegnet opp hvordan de ønsket at motivet skulle være lenge før de gikk ut og tok bildet. Andre hadde ideer, fantasier og tanker, til og med barndomsdrømmer om fotografering av en bestemt art på et konkret sted. De ga uttrykk for at det sjelden var tilfeldigheter knyttet til rovdyrfotografering og viltfotografering generelt.

Informantene fortalte også hva de ønsket å fremheve eller fortelle med et bilde. Noen av informantene snakket om seg selv som estetikere og romantikere. Andre var opptatt av at bildet de tok skulle fortelle en historie og vekke følelser hos folk, enten gjennom vakre eller makabre motiver: *«Jeg tenker at naturen er ekstremt usentimental (...) jeg kan se en slags estetikk i den usentimentaliteten som jeg synes er morsomt å jobbe med som fotograf»* (Int 5)

Noen ga gjerne menneskelige karaktertrekk eller fortellinger til dyrene i bildet. Det kunne for eksempel være en bjørnefamilie som sto tett fordi de vocket seg for en stor hannbjørn. Informanten mente et slikt motiv vekket følelser hos tilskueren fordi det ga assosiasjoner til sterke familieband mellom mor og barn. En annen informant fortalte om et motiv der to fugler som slåss om maten fikk tildelt en historie om en het romanse.

Holdningene til antropomorfisering var splittet. Ofte ble denne menneskeliggjøringen først til da de publiserte bildene sine, gjerne på egne sosiale plattformer. De som mente dette var en grei praksis gjorde det enten fordi de visste at publikum satte pris på slike fortellinger, eller så gjorde de det for sin egen del:

«Jeg gir dyr og fugler menneskelige egenskaper som de ikke har, og jeg tillegger dem det for da synes jeg det blir mye morsommere» (Int 8)

Spørsmålet om antropomorfisering var kanskje et av de temaene som informantene uttrykte størst uenighet om. Enkelte av informantene tok tydelig avstand fra menneskeliggjøring av dyr:

«Det verste jeg vet er jo sånne dårlige historier hvor man later som at et eller annet dyr er sint eller at det er en aggresjon, og så er det bare at den gjesper ikke sant eksempelvis» (Int 10)

Noen mente det var viktig å *«forevige sannheten»* (Int 3) ved å vise ektheten og det naturlige. Informantene sa at de var opptatt av visse ting når de tok bilder av ville dyr. De brukte ord som *ekthet, autentisitet*, å fotografere et dyr på *ordentlig, naturlig atferd, korrekt biologi*, og at bildet skulle være ærlig presentert. Enkelte sa at de også forsøkte å formidle sterke historier gjennom å fremheve hvordan dyr ble utsatt for direkte konsekvenser av menneskelige handlinger. For disse informantene var det viktig å vise også de mindre vakre sidene av naturen.

4.3 Bruk av hjelpemidler

Informantene sa de hadde tatt i bruk et eller flere av hjelpemidlene fototeknisk utstyr, fotoskjul og åte, og at de ofte var helt avhengig av disse hjelpemidlene for å få ulike bilder.

4.3.1 Teknologi

Informantene sa de brukte flere forskjellige typer utstyr. Alt fra telelinser til vidvinkel, motoriserte hjelpemidler og selvutløsere. Flere jobbet med egne prosjekter fordi de hadde mål om å få nye typer bilder som skilte seg ut. De forklarte det med at det var naturlig å ville utvikle seg og å strekke seg etter nye utfordringer. De teknologiske hjelpemidlene var viktig for mange for å skille seg ut som fotografer. Noen av informantene hadde utviklet egne installasjoner som skulle hjelpe dem med å ta akkurat den type bilder de ønsket. En av dem fortalte at:

«Jeg har holdt på mye med pattedyr og gjort en god del prosjekter som er mer teknisk for å få nye typer bilder med vidvinkel, kamerafeller og forskjellig (...) Jeg holdt på i mange år med vidvinkelprosjekt med fjernstyrt bil» (Int 10)

Noen understreket også utfordringene og ansvaret de hadde i forbindelse med de teknologiske nyvinningene, og at det var viktig å bruke teknologien på de riktige premissene:

«jeg er jo skeptisk til dette med dronfotografering; at folk kommer altfor nært på fugl og dyreliv hvor de ikke skulle vært, men at det gjøres for å få spennende opptak og vise atferd som ikke vi har vært vant til å kunne se tidligere også glemmer vi at det må være på naturens premisser» (Int 8)

4.3.2 Skjul

Fotoskjulet var en nødvendig del av det å fotografere mange rovdyr, spesielt de artene som var mer redd for mennesker. De fleste av informantene hadde fotografert rovdyr fra fotoskjul. Flere av informantene fortalte historier om å ligge under en fjellduk, sitte i bokser som knapt var tette, og om de mer luksuriøse fotoskjulene på de tilrettelagte stedene. Flere av informantene trakk frem egeninnsatsen de la ned da de oppholdt seg i fotoskjul. De fortalte om hardt arbeid i form av våkenetter og å sitte ute i minusgrader flere dager i strekk:

«Det var altså godt under 30 kuldegrader. Og jeg synes at det var på grensa til å bli nifst, men jeg fant en sovepose til så jeg hadde to sårne vattposer utenpå hverandre, og så ja, overlevde jeg tre netter der. Det var liksom mestringsglede på en måte å klare det (...) det bildet har jeg jobbet hardt for å få til. Det står liksom, jeg er veldig glad i det bildet da» (Int 5)

Andre fortalte at mange av stedene de reiste til var som å komme til «dekka bord» (Int 10), fordi tilretteleggeren hadde gjort alt av forarbeid.

For mange av dem så var uansett det å være i fotoskjul en positiv opplevelse. Fotoskjulet tillot dem å observere dyrene over lengre perioder, og flere hadde hatt sterke emosjonelle reaksjoner mens de

satt i fotoskjulet. Noen fortalte om lykken ved å se rovdyr for første gang: *«Det ble emosjonelt - ja en herlig opplevelse»* (Int 4), andre om adrenalinet da de så dyrene slåss: *«det blir veldig sånn vilt og mektig når to bjørner går opp på to bein og står med labbene mot hverandre»* (Int 1)

På spørsmål om de opplevde at dyrene merket at de var der, så hadde noen opplevd at dyrene reagerte mest på lyden av kameraet, selv om kameraet var godt pakket inn i diverse lyddempende stoff, og at dyrene fort vente seg til kameralyden. Noen trodde at dyrene kunne lukte de som satt inni fotoskjulet, men fordi dyrene ikke forbant noen fare med lukten, så ble de ikke redde. Få trodde at dyrene brydde seg om fotoskjulet, og at de ikke skjønnte at det var mennesker inni. Noen av informantene hadde selv vært borti eller hørt om andre som hadde fått bjørner litt for nærgående: *«Mange av skjulene er ikke noe mer enn bare en teltduk ikke sant, så du er jo ute. Det er klart at noen av disse fotoskjulene som er til leie de er jo ordentlig luksus med både varmeovn og stol og alt mulig (...) Der hadde jeg en bjørnebinne som jeg måtte slå i nesa for den kom for nært inn. Den kom helt inn. Den hadde hodet inn gjennom fotoluka»* (Int 2)

4.3.3 Åte

Informantene fortalte om ulike typer åte de hadde brukt i forbindelse med fotografering av rovdyr. Kjøtt, pellets, fisk og pålegg var noe av maten som ble nevnt. De kunne fortelle at det var forskjellig type åte som ble brukt i ulike deler av Skandinavia. På noen av fotostedene i Finland ble det for eksempel kjørt inn døde griser, andre strødde hundemat, mens noen tilretteleggere i Sverige kun brukte luktstoffer. I forbindelse med egne prosjekter i Norge sa informantene at de måtte forholde seg til gjeldende regelverk og statsforvalteren:

«Det er litt usikkert rundt fôring og åte rundt rovdyr og blant annet kongeørnen, men jeg har tillatelse fra fylkesmannen at det er bare å fortsette» (Int 4)

Mange av informantene understreket at å bruke åte var nesten helt avgjørende for å få rovdirene til å komme frem slik at det var mulig å få bilder av dem. Det var kun gaupe de mente var svært vanskelig å få til å komme på åte fordi den helst ville spise et dyr den hadde drept selv. Noen av informantene hadde erfaring med bruk av åte på kongeørn, og hadde lært seg at kongeørnen hadde lettere for å komme ned på vinteren fordi da var det vanskeligere for den å skaffe mat på egenhånd.

Informantene kunne fortelle at for at bruk av åte skulle fungere optimalt så måtte det bygges opp et tillitsforhold mellom menneskene og dyrene. Det kunne gjøres ved å venne dyrene til at det ble lagt ut mat til bestemte tidspunkt, og at dette måtte skje over en lengre periode. Noen av informantene sa at dette var en svært krevende jobb. Flere jobbet selv med egne prosjekter og noen sa at det var

et tillitsforhold som ofte måtte bygges opp over flere år for at det skulle bli en viss forutsigbarhet om, og når, dyret kom.

«Veldig ofte blir jo dyr lokket av mat på en eller annen måte, til å være på et spesielt sted eller komme på en spesiell måte. Ikke sant, enten du prøver å fotografere småfugler på brettet eller bjørn (...) så er det ofte at du prøver, eller ørn også for den saks skyld, så er det mat som er stikkordet» (Int 5)

Bruk av åte i forbindelse med fotografering av havørn er metoden som skilte seg ut fra bruk av åte på de andre artene fordi det var det eneste tilfellet der fotografene intensjonelt interagererte med viltet. På samme måte som med de andre rovdirene, så måtte det være et etablert tillitsforhold mellom menneske og fugl for at det skulle være en forutsigbarhet for fotografen:

«Ørnene kjenner igjen båten til guiden vår så med en gang han drar ut med den båten så dukker de opp, så det er helt utrolig. Og så har han en sånn liten båt med frosne fisk, og så gir han beskjed til ørnen ved å bare reise en hånd og det ser de, og så kaster han uti fisken og da stuper de ned etter fisken» (Int 9)

Noen av informantene sa de gjerne skulle møtt ville dyr på dyrenes egne premisser uten å bruke åte: *«Det som jeg selvfølgelig hadde ønsket, var at dette var noe som hadde skjedd ved et tilfeldig møte et eller annet sted i Norge enten det var i Trysil eller det var i øvre Pasvik. Eller hvor det måtte være der vi har noen bjørnepar, men sjansene øker 1000-gangen ved at du er på et sted der det er fast trafikk av bjørn ikke sant på grensa mot Russland» (Int 11)*

4.4 Om bildet

I denne delen presenteres ulike elementer informantene vektla som viktige i det som utgjorde et bra bilde for dem.

4.4.1 Naturelementer

Flere av informantene snakket om hva som utgjorde et «bra bilde» for dem. Naturelementene og årstidene la i stor grad føringer for hva det var mulig å fotografere. Fotografene reiste ofte ut med konkrete mål, og ved enkelte anledninger var det vanskelig å oppnå disse målene:

«Jeg hadde en opplevelse i Finland ett år hvor vi skulle fotografere bjørn på snø, men da var det så mye snø at bjørnen hadde ikke kommet ut så det ble bomtur. Neste år så var snøen nesten smelta bort da bjørnen kom ut og da var det bare en flate med snø på 50 som den gikk over, så vi var heldige da, men da var det bare en flate igjen» (Int 1)

Mange av informantene mente naturomgivelsene, vær- og lysforhold var viktige elementer i bildet. Noen av disse elementene, som vær og lysforhold, var utenfor fotografens kontroll, men informantene gikk gjerne ut og tok bilder når de mente disse elementene var til stede. Enkelte informanter sa at været, spesielt hustrig vær, var med på å lage en spesiell stemning i bildet, og at de gjerne brukte mye tid ute i sludd og regnvær for å fange stemningen det lagde.

«Alle værphenomener som gir en ekstra effekt i bildet, er jo fine (...) det er mye tøffere hvis du får sånn stemning hvis det blåser så mye at fjæra nesten fyker av gårde ikke sant. Og snøen pisker. Det er noe med det å få med den stemningen og da» (Int 2)

Andre trakk frem at *tiden på året* ga mange fine elementer i bildet. For eksempel påvirket årstidene fargen og tykkelsen på pelsen til dyrene. Omgivelsene i naturen endret seg og skiftet farge. Tid på året innebar også ulike faser i dyrenes liv som ga forskjellige motiver. Noen hadde forsøkt å fotografere en bjørn som våknet opp av vintersøvn. Andre syntes det var spennende å fotografere brunst og parringstid. Noen likte å ta bilder av bjørnunger som gikk i myrullen.

4.4.2 Kulisser og rekvisitter

Flere av informantene var opptatte av å få forgrunn og bakgrunn til å harmonere. Noen sa at fotografering handlet om å forstå lys. Mange jobbet med å ta bilder fra ulike perspektiver fordi perspektivene kunne gi forskjellig uttrykk i bildet. Et lavt perspektiv ville for eksempel gi tilskueren en følelse av at hen var i situasjonen, og noen ganger ønsket informantene å formidle akkurat denne følelsen.

Informantene var bevisste på hva de ville ha med i et bilde og ikke. Noen syntes det var fint å vise dyret i et stort landskap, andre brydde seg ikke om omgivelsene og var mer opptatt av å vise kun dyrene. På spørsmål om informantene opplevde noe i naturen som forstyrrende for bildet, så sa flere at de ofte brukte litt tid på å rydde motivet for kongler, gresstrå og småkvister. Noen mente også det var spesielt utfordrende å ta bilder i områder med store menneskelige inngrep fordi overalt hvor en snudde kameraet så var det enten vindmøller eller store ledningsmaster. Et annet problem var på de tilrettelagte fotoplassene, spesielt i Finland der guidene hadde brukt snøscooter for å frakte ut døde griser. Informantene sa at de fineste bildene ble tatt da dyrene var på vei inn og ut av åteplassene. Noen av informantene sa at de helt bevisst ikke tok bilder av eller la ut bilder av nedslitte områder:

«Ja, flere steder ser du det (snøscooterspor) synlig på bildene. De bildene blir sjelden lagt ut for du tar bilder litt lengre bort. Jeg har nok av de bilder fra det ene stedet som var skikkelig slitt. De legger jeg aldri ut» (Int 7)

Informantene fortalte at de fleste åteplassene, enten i deres egne prosjekter eller hos tilretteleggere, var nøye plassert etter hvilke omgivelser fotografen ønsket å fotografere dyrene i. De sa at noen tilbydere reklamerte også med at det var mulighet for å fotografere rovdyr i ulike naturelementer fordi de hadde plassert de forskjellige fotoskjulene på ulike steder innenfor et område. Flere av informantene sa at det var vanlig på de kommersielle stedene i Sverige og Finland å flytte fôringsplassen etter hvert som området ble slitt ned. En av grunnene var for å la vegetasjonen vokse opp igjen. En annen grunn de nevnte var at opprevne myrer etter bjørner og snøscootere ikke var fine kulisser:

«Han har også flyttet disse åte-stedene sine, jeg tror det er tre ganger i hvert fall, hvis ikke det er fire på disse 20 årene som han har holdt på. Nettopp fordi når en bjørn er på et sted mer enn en dag, så, hvis det er mye vann på myra, graver den opp og velter trer. Altså han bruker området ganske kraftig. Så vi flytter jo litt for at det ikke skal se veldig nedslitt ut» (Int 6)

Et annet tema som var aktuelt i forbindelse med valg og oppsett av egnet fotoområde var bruk av rekvisitter. Noen av informantene sa at trær ofte ble brukt i viltfoto for å gi fugler et naturlig sitte- og hvilested. Rekvisittene kunne være med å skape et motiv slik fotografen ønsket ved å få for eksempel en ørn til å lande foran et landskap med nydelig utsikt. Rekvisittene gjorde at forgrunn og bakgrunn harmonerte med hverandre. Det ble uttrykt motstridende holdninger til bruk av rekvisitter. Noen mente det var helt normalt å gjøre, spesielt på åtesteder laget for rovfugler:

«Man kan sette opp kulisser. Det er også veldig vanlig etter hvert fordi man ønsker å ha dyra eller fugler og sånt sittende sånn og sånn, et gammalt tre eller noe sånt. Det er vanlig i Norden og Europa. Mens amerikanere er veldig imot. De vil ikke ha det tilrettelagt i det hele tatt» (Int 1)

Andre informanter mente derimot at dette ikke var akseptabelt:

«Jeg forandrer ikke noe i landskapet, sånn i trær og sånn. Jeg kapper ikke ned trær for å gjøre det fint og sånn ting. Det går ikke an. Det er bare naturlige kulisser. Alt er naturlige kulisser ja. Det er bare på ekornfoto og sånn småfôring at en danderer litt» (Int 3)

4.4.3 Dyret

Hovedelementet i viltfotografiet var for de fleste informantene som oftest selve viltet. Noen ganger kunne noen av informantene ta bilde av et lite dyr i et stort landskap, men ofte så var viltfotoet tatt

på nært hold slik at dyret kom tydelig frem. Masseproduksjonen av «rett opp og ned»-bilder av store rovdyr gjorde at flere av informantene mente at bilder av dyr som sto rolig, spiste eller gikk var kjedelige, og at de gjerne sparte minnekortet til dyrene gjorde noe mer spektakulært eller spennende.

«En bjørn som stort sett står og kikker på deg blir jo ikke noe fint hvis det ikke er et jævla fint miljø (...) det er så kjedelig med en bjørn som bare står og kikker det er mer interessant med en som er i drev, eller sikler litt da, eller litt barnåler i pelsen som gir det lille ekstra» (Int 3)

Konkurransen og motivasjonen for å utvikle seg som fotograf var viktige grunner til at flere prøvde å ta bilder av dyr som gjorde noe litt annerledes. De ville gjerne ha bilder av situasjoner som folk ikke hadde sett så mye av før. Helst situasjoner og egenskaper ved dyret som ga det lille ekstra til bildet. Informantene mente det var spennende å ta bilder av slåssing mellom dyr av samme art, bading, og ungepleie, for å nevne noe. For å få disse bildene krevdes både tekniske ferdigheter, tålmodighet og strategisk plassering av mat.

Informantene fortalte at hvis de ville ha dyret et bestemt sted, så plasserte de åtet der de ville ha dyret. Noen sa de var veldig glade i å ha vann med i bildet, og plasserte et åte på kanten av et tjern slik at hen fikk bilde av en bjørn som badet, speilet seg og drakk. Andre sa de brukte å smøre honning opp etter et tre for å få bjørnen til å strekke seg og stå på bakbeina. Noen sa at de gikk ut flere ganger og plasserte åtet på nye steder når de ville ha ulike typer bilder innenfor samme opptakssituasjon. Det gjaldt først og fremst de som holdt på med egne prosjekter og var helt alene. Med havørn på sjøen handlet det mer om å plassere båten strategisk ut fra der åtet landet. Enkelte ga uttrykk for at det fantes noen uformelle normer i forbindelse med bruk av åte. En informant fortalte at en ikke bare kan gå og smøre honning overalt der en vil ha bjørnen:

«Særlig med bjørn, den er jo ganske hardhendt så hvis du putter for mye på trestammer rundt omkring så vil det ikke være igjen noen trestammer etterpå. Så tar man det på en liten tynn trestamme, så reiser ikke bjørnen seg opp, han knekker den ned. Og da har du ødelagt oppsettet» (Int 2)

4.4.4 Etterbehandling av bildet

Flere av informantene sa at det var helt vanlig å etterbehandle bildene som ble tatt. På spørsmål om hvilke tanker de hadde rundt etterbehandling så svarte informantene at i den grad det var greit var avhengig av hvilket formål bildet skulle brukes til, og om fotografen opplyste om redigeringen som ble gjort. Noen mente at det å endre eksponeringen eller fargemetningen i bildet var en smakssak,

men at de selv var opptatt av å holde bildet så virkelighetsnært som mulig, bortsett fra om det var en del av en kunstserie. Noen informanter sa at de syntes det var «greiere» å fjerne noe enn legge til noe. For eksempel valgte en av informantene å fjerne ringmerker på fugler fordi de røde og gule ringene tok litt mye oppmerksomhet i bildet og det ikke tok seg så bra ut fordi bildet skulle henge på en vegg. Felles for flere var at de var opptatt av at de endringene som ble gjort i bildet i etterkant måtte informeres om:

«Folk må få gjøre hva de vil med sine egne bilder, men da må du også være ærlig om det» (Int 12)

4.5 Om fenomenene «ville dyr» og «villmark»

Informantene ble bedt om å fortelle hva de forsto som «ville dyr» og «villmark».

4.5.1 Ville dyr

Informantene tilla fenomenet «ville dyr» flere egenskaper som kunne sorteres inn i to overordnede kategorier: *sted* og *frihet*. Om tilknytning til sted så sa flere av informantene at ville dyr var dyr som ikke levde i innhegnede områder, men i sitt naturlige habitat, eller i Guds frie natur. Dyr i parker som Langedrag ble både omtalt som ville dyr som levde i et avgrenset område, og som tamme dyr. Informantene opplevde også at ville dyr var *frie* i form av at de hadde egen vilje til å komme og gå som det passet, og at ville dyr ikke kunne styres dit mennesker ville. De trakk også frem at ville dyr naturlig ville sky unna mennesker.

«Et vilt dyr er et som kan bestemme selv om når det kan komme og gå tenker jeg. Som ikke er i en slags innhegning eller blir styrt dit» (Int 7)

Flere brukte det dikotomiske forholdet mellom vill og tam da de beskrev hva de opplevde som ville dyr:

«Ville dyr (...) som lever i naturen, som ikke er i innhegning eller temmet. Så vi tenker jo på ville dyr med naturlig atferd ikke sant. I sitt naturlige habitat da, så ja, ville dyr som lever i sitt naturlige miljø, i sitt naturlige habitat, det er vel det» (Int 11)

Mange var klar over at det hadde vært endel diskusjon gjennom tiden om ville dyr tilvent en åteplass eller fôring var like ville som dyr som ikke var det. Flere argumenterte med det at det som skjedde på en åteplass er tilnærmet likt som i en skog og at det dermed ikke påvirket opplevelsen av dyrets villhet: *«det er litt det samme som at du finner en død elg i skogen så vil den tiltrekke seg mye dyr og fugler, så det er litt det samme en driver med her, bare at en driver over en lengre periode» (Int 7)*

4.5.2 Villmark

Begrepet villmark var noe svært få av informantene brukte før jeg tok det opp med dem. Derfor er det tenkelig at det er et begrep de ikke bruker i stort omfang. Flere oppfattet ordet villmark på en måte som lignet på den Miljødirektoratet brukte om villmarkspregede områder:

«Altså, villmark blir brukt omtrent som bærekraft. I hytt og pine. Så når vi sier villmark så tenker vi på tilnærmet, opprinnelig natur da, som du ikke ser spor etter menneskelig inngrep liksom» (Int 11)

Noen snakket om villmark eller urørt natur som noe som ga en følelse eller ga mulighet til å oppleve ro og stillhet. Det trengte ikke å være geografisk avgrensede områder langt fra allfarvei, men et landskap som ga en følelse av å være vilt. Et par av informantene nevnte kystmiljøene på Sørlandet. En annen informant mente at kystmiljøene ikke hadde noe villmarkspreget over seg på grunn av bebyggelse, og så heller for seg at det var mulig å få en villmarksfølelse langt inn i landet i store vidde- og skogsområder.

Noen sa de var klare over kontroversene knyttet til forståelsen og bruken av begrepet villmark. For eksempel problemet å kalle noe for villmark og tilegne et område kvaliteter som «urørt» da det samme området var viktige ressurser og landområder for urbefolkningen. En annen ville si at det ikke fantes noe villmark i Norge. Fordi all natur var på en måte menneskestyrt og regulert, enten i form av infrastruktur eller at noen brukte området til jakt:

«Hvis jeg blir satt til veggs på det så vil jeg kanskje hevde at vi har ikke noe villmark igjen i Norge» (Int 5)

4.6 Hvordan hjelpemidler og virkemidler påvirket opplevelsen av ville dyr og villmark

Informantenes opplevelse av at «ville dyr» kom og gikk som de selv ville, og at de var frie, var argumenter de brukte for at de mente at dyrene fortsatte å beholde sin «villhet» selv om det ble brukt åte som lokkemiddel i viltfotografering. Til forskjell fra dyr i dyreparker eller annen innhegning, så ble ikke rovdyrene matet fra noens hånd. Dessuten ville dyrene skydd unna dersom de oppdaget at det var mennesker i nærheten. Informantene mente dette var viktige egenskaper ved dyrets *naturlige* oppførsel og at dette var sentrale kriterier for at de fortsatte å være «ville».

Synet på havørn skilte seg litt ut fra de andre rovdyrene fordi den i større grad interagerer med mennesker. Noen av informantene opplevde at denne tilvenningen ga en litt annen oppførsel hos ørnene som gjorde dem mindre ville:

«De er jo fortsatt ville og de jakter selv, men de har jo sitt forhold til mennesker eller til guiden (...) Så jeg ville sagt at de var litt mindre ville enn en annen havørn da som er mer sky» (Int 9)

Noen av informantene hadde gjort seg opp noen tanker rundt føring og bruk av åte i forbindelse med viltturisme, og sa at de forsto at mennesker kan være skeptiske til praksisen, og at det kanskje ville gi dyrene en litt annen oppførsel sammenlignet med om de ikke hadde blitt føret:

«Det er jo en problemstilling rundt det med faste føringplasser. At du gir de en oppførsel som de ikke ville hatt ellers da» (Int 2)

Flere av informantene sa at dyrene uansett fikk i seg nok variert føde, og at føringa stoppet opp i bestemte perioder hvert år på grunn av jakt:

«Om en bjørn eter litt gris, så forsvinner den fra føringa uansett på et tidspunkt og den fortsetter å spise det den skal så den får i seg det den skal uansett. Det samme gjelder ulven og alle andre dyr. De må jo ha den næringa. Hvis du ser på en føringplass i Finland på høsten, så er møkka til den blå ikke sant på grunn av bær. Så det er ingen som overfører noen ting lengre» (Int 3)

Noen sammenlignet noen av de tilrettelagte stedene i Finland med dyreparker fordi de hadde opplevd eller hørt om overvektige bjørner som hadde vent seg til føringa så de sto og ventet på maten i det fotografene kom til området:

«Ulven er jo ikke en åtseleter, den skal jo helst ta dyret selv. Mens i Finland der går den jo og henter ferdig drept på en måte (...) noen av de stedene i Finland føles som å gå inn i en dyrepark rett og slett. Det er veldig slitt og slitne områder og det ene stedet står det plutselig 12-13 bjørner når du kommer og setter deg inn i hytta og så springer de rundt og spiser pellets» (Int 7)

Måten informantene snakket om naturen de fotograferte ble i liten grad påvirket av installasjoner som et fotoskjul. Blant de som snakket om hva de tenkte om hvordan et fotoskjul var med på å påvirke villmarksopplevelsen, så svarte en informant at det å sette opp et fotoskjul, eller være i villmark for å fotografere, ikke gikk på bekostning av «ekte villmark» (Int 6).

Enkelte av informantene var involvert i tilbud om tilrettelagt viltfotografering, og en delte perspektiver fra en tilretteleggers side:

«Jeg liker å tro at det er villmark. Og det er jo det jeg ønsker å få frem, men det er jo et ... det har jo blitt et fotostudio. Rett og slett. Og man behandler det som et fotostudio rett og slett fordi folk kommer for å få bilder som de kan bruke i konkurranser. Så det er tilrettelagt med og passet på riktig

bakgrunn, til og med pinnene må en passe på å bytte ut slik at de sitter på riktige pinner i forskjellig årstid» (Int 7)

Få av informantene ga uttrykk for at bruk av for eksempel fotoskjulet påvirket dyrene eller omgivelsene i særlig grad. Noen hadde som nevnt opplevd at dyrene hadde blitt nysgjerrig og stukket snuten inn i kameraåpningen, men ikke at noen dyr hadde endret oppførsel over lengre tid. Dyrene som reagerte på kameralyder hadde frosset en kort stund før de hadde spist videre eller holdt på med det de kom for å gjøre. Flere av informantene understrekte viktigheten av å følge normene for hvordan en skulle bruke fotoskjulet, som for eksempel å gå ubemerket inn og ut av et område.

«Du eksponerer deg jo ikke, du går inn, i Finland, da går du inn på dagen da ligger dyra rolig, så sitter du i skjulet frem til morran så går bjørnen og legger seg ikke sant, for den er nattaktiv mest. Så det tror jeg er ingen forstyrrelse eller at det preger på noen vis» (Int 3)

Informantene fortalte om historier som viste at fotoskjulet la til rette for helt spesielle opplevelser. Å være usynlig gjorde at informantene fikk dyrene helt tett innpå seg, og det vekket ofte mange følelser hos de som fikk oppleve dette. Informantene beskrev slike opplevelser som positive, unike og spennende. Flere fortalte at de ved flere anledninger hadde sittet med tårer i øynene. Dette var antagelig opplevelser de ikke kunne hatt uten et fotoskjul. De snakket heller ikke om at fotoskjulet var en stor del av selve opplevelsen. Skjulet var bare det som tillot de til å oppleve det de gjorde.

«det var en egen opplevelse å ligge ute nesten midt i ulveflokken gjennom natta hvor de drev og ultet omtrent ved siden av skjulet på utsiden» (Int 2)

Flere av informantene opplevde det å ligge i et fotoskjul som en unik mulighet til å interagere og smugkikke på dyrene som holdt på med sitt. Bruk av hjelpemidlene reduserte ikke opplevelsen av å det «ville» i verken naturen eller hos dyrene.

«Jeg elsker å sitte i skjul og smugkikke på dyrene og fuglene» (Int 8)

«Det nærmeste man kan komme å være usynlig i virkelighetens verden det er å sitte i kamuflasje. Og når man sitter i kamuflasje, så er man usynlig, ikke sant. Og jeg har jo studert dyr i så ekstremt mange situasjoner i så ekstremt mange timer. Å se hvordan de interagerer seg imellom det er veldig, hva skal jeg si, respektfull da i forhold til dyrs kommunikasjon seg imellom og hvordan de strever seg imellom for å få livene sine til å gå opp. Ja, så det er sterkt» (Int 5)

4.7 Om bransjenormer og egne normer

Mange av de subjektive normene informantene snakket om handlet om forstyrrelse av dyr, og å merke bildene sine korrekt. De syntes det var viktig ikke å forstyrre dyrene, ved å for eksempel komme for nærme for eksempel reir eller hi, prate høyløyt, skremme eller gjøre seg synlig for dyrene. I forbindelse med publisering av bildene mente informantene at det var viktig at en skulle være nøye med å merke om et bilde var tatt under kontrollerte forhold som i en dyrepark, eller om det var redigert i etterkant:

«Hvis du fremstiller det som vilt, da skal den pinadø være vill. Det er ikke noe i veien for å ta dyr i fangenskap, men da skal det merkes altså» (Int 11)

Noen syntes også det var god stil å merke at bildet var tatt ved hjelp av en tilrettelegger ved å oppgi navnet på plassen. Noen trakk frem at bildene de tok skulle være representativt for arten og at det var viktig å bruke åte som dyret ville spist på ekte.

Informantene var bevisste sin påvirkningskraft gjennom bildene de tok. De trakk frem flere konsekvenser knyttet til naturfotografering. Blant annet kunne en ensidig fremstilling av naturmangfoldet gjøre at folk fikk et feil inntrykk av naturmangfoldet. I tillegg kunne det gi falske forhåpninger til turister dersom de kun så at alle fototurer var vellykkede fordi de ble garantert å oppleve dyr:

«Ting blir forvridd (...) så har du med deg fotografer som tror at på den turen skal de få ulv, jerv, bjørn, jeg skal ha kongeørn, jeg skal ha ditt, jeg skal ha det og det» (Int 3)

«Det er en mange som hevder at naturfotografi blir urealistisk fordi du får tatt, det kan være at de ser fantastiske bilder og tror at det bare er å gå ut i naturen og se akkurat like mye dyr og sånt. Sånn er det jo ikke» (Int 12)

I tillegg trakk flere av informantene frem konsekvensen av konkurranseelementet i naturfoto. Konkurranse ble nevnt som en av årsakene til at det forekom situasjoner der folk hadde tråkket over streken på de formelle og uformelle normene i fotomiljøet. I tillegg sendte noen typer bilder signaler som inspirerte folk til å prøve å etterligne motiver, og dette kunne få konsekvenser for dyrevelferden fordi ikke alle kjenner naturen og dyrene like godt som de som har holdt på med viltfotografering lenge. Flere av informantene fortalte at de brukte å si ifra når de opplevde at det ble begått overtramp blant fotografer og turister med kamera.

«Vi må være varsomme med det etiske budskapet vi sender ut når du kan ta ansiktsbilde av en fjellrev. Jeg synes ikke det er akseptabelt» (Int 4)

«Jeg vil ikke legge ut et eneste bilde av fiskeørn der man kan se reiret (...) i Finland har jeg tatt bilde av fiskeørn ganske nær inntil reiret, men ingen skal oppleve det som reirfoto rett og slett fordi jeg ikke vil inspirere andre til å gjøre det» (Int 5)

Mange sa også at de var blitt mer bevisst rundt ansvaret som følger med å være naturfotograf. Mange forsøkte å snu kameraet og vise litt mer av de mindre vakre, gjerne menneskepåvirkede, sidene av naturen:

«Det man må bli flinkere på er å presentere bilder som viser ødelagt natur som viser dilemmaene og problemene med dette her. Og der har naturfotografene et kjempeansvar som man generelt sett ikke er flinke til selv om det er noen som er flinke til å fokusere på det» (Int 10)

Informantene fulgte flere etiske retningslinjer og hadde laget uformelle normer for seg selv for å sikre at de ikke gjorde noe i konflikt med egne verdier.

«Du må alltid sette dyrenes vel og ve først (...) Man må kunne gi seg når man ser dyra er stressa og ja, lese situasjonene og ja. Du er bare på besøk i naturen» (Int 3)

«[Havørn] har selvfølgelig en nærgrense uansett. Og jeg prøver jo i dette tilfellet å få ørnen til å tøye den nærgrensa si, i den forstand at jeg håper å få den forfra. Jeg er veldig opptatt av etikk i det jeg driver med, men akkurat i forhold til det har jeg ingen etiske skrupler på det jeg har gjort her. Det synes jeg er. Jeg har ikke noe følelse av at jeg har misbrukt ørnens tillit» (Int 5)

Flere av informantene uttrykte at det å bruke åte på dyr var greit, og argumenterte for det. Det mange av informantene mente ikke var greit var ukritisk utdeling av mat, som å gi grillet kylling og ultraprosessert menneskemat. Argumentene var forankret i både biosentrisk og antroposentrisk syn:

«Hvis du overfôrer de med forskjellig fôr som de egentlig ikke har så godt av for eksempel har de lagt ut vanlig pølser altså menneskemat da (...) det er jo ikke bra for dem. Og en annen ting er at det er veldig dumt fordi at når den da er mett så går den jo og legger seg så er den borte så er den jo ikke der noe mer. Så de ødelegger jo også for mulighetene for andre å se eller oppleve disse dyrene» (Int 2)

På spørsmål om hvilken grad bruk av åte tillegger dyrene en annen oppførsel, og om denne oppførselen er fordi dyrene blir mindre ville, så var de fleste informantene enige om at bruk av åte eller mat ikke gjorde dyrene mindre ville. Noen argumenterte med at siden det er vanlig å fôre småfugler i hagen, så burde det være like naturlig å gi mat til andre ville dyr:

«Det er noen som mener at man temmer dyra, men altså kjære vene det er jo akkurat det samme med kjøttmeis altså du legger ut åte til den også. Den blir også tiltrukket og sånn og den er like vill som før» (Int 1)

«I den grad man endrer atferd, som vi som naturfotografer er opptatt av. Så er det at den endres på den måten at dyrene kommer der hvor åtet er da. Men bortsett fra det så er det ingen atferdsendring sånn sett (...) I forhold til hvis du tenker at man legger ut mat på fuglebrettet også ikke sant. Så tiltrekker det seg fugler og det er prinsipielt ikke noen stor forskjell» (Int 10)

Et annet argument flere av informantene kom med var at dyrene fikk i seg variert føde på tross av det de spiser på en fotoplass:

«I den grad vi gir dem noe så er det tilskudd i kosten» (Int 2)

Andre trakk også frem at siden fôringen foregikk over en begrenset tidsperiode, så ville dyrene store deler av året jakte sin egen mat, og hvis fôringen opphørte så ville dyrene finne andre steder å skaffe seg mat:

«Hadde jeg fôret såpass mye at han bare er der. At han sitter der klokka tolv, så er det mat, så kommer jeg og setter meg ved siden av som i en dyrepark for eksempel» (Int 6)

Noen sa at selv om disse fotoplassene er med på å gi dyrene en annen oppførsel, så gjaldt det uansett en så liten del av populasjonen i sin helhet:

«Jeg tenker at, ta bjørn for eksempel da, utbredelsen av den nord-europeiske brunbjørnen det er veldig svært og hvis du tar hele utbredelsen av brunbjørnen, tegner det opp på et papir, og så skal du sette, skal du tegne av det området hvor bjørnene lever et litt unaturlig liv i forhold til føden sånn som dette her. Da er det så lite at du klarer ikke å sette av en prikk med en spiss blyant engang (...) Den populasjonen, de bjørnene som blir involvert i den litt unaturlige tilstanden at de bare kan gå og få mat hele tiden, det er sånn forsvinnende liten del av den totale utbredelsen av det totale antallet brunbjørner» (Int 5)

5. Diskusjon

I de neste avsnittene blir teori om viltfotografering, utøvende praksis som kom fram gjennom intervjuene og etiske retningslinjer innenfor viltfoto diskutert.

5.1 Fotografene som formidlere

Ut ifra samtalene med informantene så tegnet det seg et bilde av at jeg snakket med to hovedtyper naturfotografer: estetikere og pedagoger/dokumentarfotografer. Estetikerne var opptatt av å formidle estetiske motiver som vekket engasjement hos publikum. Ofte formidlet de gjenkjennbare historier og følelser gjennom motivene. Det kunne være vakre bilder av en bjørnebinne med bjørnunger som vekket assosiasjoner til sterke familiebånd. Eller jaktscener på et byttedyr som viste hvor usentimental dyreverden faktisk var. Estetikerne viste både det harmoniske og makabre i dyrenes liv fordi de så en estetikk i disse situasjonene, og de var opptatt av å fortelle dyrenes historie.

Pedagogene/dokumentarfotografene var de som snakket om seg selv som naturambassadører og som sa at de jobbet spesielt for å påvirke andres holdninger gjennom sine bilder. Pedagogene dokumenterte dyrenes biologi ved å fotografere sportegn, og de viste bilder av hvordan forsøpling og utbygging av infrastruktur påvirket dyrelivet og naturen. Når naturfotografer tar på seg rollen som pedagogiske formidlere er de viktige bidragsytere for å spre miljøvernholdninger blant fotografenes publikum (Farnsworth, 2011; Seppänen & Väliverronen, 2003).

Det er viktig å si at den ene rollen ikke utelukker den andre. Estetikere kunne også være pedagoger, og pedagoger kunne også være estetikere. Det var dog disse rollene informantene selv brukte for å omtale motivasjon og mål med fotografering. Dette er i tråd med hvilken retning naturfotografiet har tatt de siste fire tiårene, da naturfoto har gått fra å være rene dokumentariske bilder til å ha et innslag av følelser, estetikk og kunst i seg (Hermansen, 2016; Erlandsen, 2000). Felles for informantene var en grunnleggende interesse og kjærlighet for naturen og dyrelivet. Gjennom sine bilder forsøkte de å skape gode opplevelser og å bevisstgjøre publikum om naturmangfoldet.

5.2 Forståelsen av det «naturlige» og det «ville»

Mange av informantene var opptatt av å fremheve det «naturlige» da de snakket om bildene sine og måten de jobbet på. Dette ble gjort gjennom for eksempel gjengivelse av lys og farger i motivet, dyrenes væremåte, habitatet de fotograferte eller at åttet de brukte skulle være naturlig. Det

paradoksale er at for å få til det informantene anså som enten naturlig atferd eller et naturlig habitat, så måtte de ofte tilrettelegg omgivelsene og manipulere dyrene til å komme frem. De fleste prosjektene informantene hadde jobbet med var nøye gjennomtenkte, og alt de kunne kontrollere, ble kontrollert - det var få tilfeldigheter i et viltfotografi. Valg av fôringsplass ble gjort ut fra hvilken bakgrunn og forgrunn som var finest, og plassering av åte var nøye planlagt ut ifra hvilken situasjon eller interaksjon de ønsket å fotografere dyrene i. Noen satte også opp trær som rekvisitter slik at fuglene hadde noe fint å sitte på, som også gjorde at omgivelsene fikk et annet uttrykk.

Alle de hjelpemidlene og virkemidlene som har blitt nevnt i denne sammenhengen er helt vanlig og åpenbart akseptert i det nordiske fotomiljøet (Wik, u.å.: Smøla Naturopplevelser, u.å.; Halvorsen, 2015; Seppänen & Väliverronen, 2003). Den utbredte aksepten for de ulike hjelpe- og virkemidlene innad i miljøet og i konkurransesammenheng kan ha betydning for hvorfor informantene mente at selv om de tilrettela så opprettholdt de likevel kravet om det «naturlige» i sine bilder, både i opptakssituasjonen og hvordan de presenterte bildene til publikum. Det som varierte blant informantene, var tankene om hvordan bruk av åte påvirket opplevelsen av hva ville dyr var. Noen mente at åtet ikke hadde påvirkning på dyrets villhet, andre at det kunne gi en unaturlig oppførsel, men for en begrenset tidsperiode. Diskursen som brukes i fotokonkurranser kan også ha hatt en betydning for hva informantene opplevde som ville dyr. Der er det et skille mellom bilder av temmede dyr som det ikke er tillatt å bruke i konkurranser, og bilder av dyr en bruker åte på som er tillatt å delta med i konkurranser (Fotojakta, 2020). Fram til 2021 var det tillatt å delta med bilder tatt i både Norge, Sverige og Finland, og dermed var det også vanlig at flere av de tilrettelagte åteplassene ble brukt til å fotografere store rovdyr som ulv og bjørn. I fotojakta 2021 er det kun tillatt å delta med bilder tatt i Norge, som også reduserer sjansene for å delta med bilder av «de fire store» (Fotojakta, 2021).

Ifølge informantene hadde omstendighetene en møtte dyrene under påvirkning på om man opplevde dyrene som ville eller ikke. Faktorene «innhegning/ikke innhegning», «direkte interaksjon/«ikke»-interaksjon», og «håndmating/ legge ut åte», hadde størst påvirkning på informantenes opplevelse av hvorvidt dyret var vilt eller ikke. Inngjerding av dyrene i forbindelse med dyreparker gjorde dyrene mindre ville. I dyreparker interagerer dyrene dessuten med mennesker, noe som også forsterket informantenes syn om at disse dyrene da ikke var ville, men kontrollert eller i en grad temmet av mennesker. De fleste argumentene informantene brukte handlet om grad av menneskelig kontroll over dyret. I den grad de snakket om «vill» natur og «villmark» fokuserte de også på grad av menneskelige inngrep, ferdsel og forvaltning. Disse opplevelsene er i tråd med Brandins (2009) påstand at omstendighetene en møter dyret under i stor grad påvirker menneskers opplevelse av

dyrets villhet. Et slikt kriterium kan være problematisk fordi det reduserer enkeltdyrene til å bli definert ut ifra omgivelsene, og ikke inkluderer andre faktorer som potensielt kan påvirke dyrets villhet, og dermed også dyrets velferd. Det er med på å opprettholde den dikotomiske tankegangen som en forsøker å utfordre.

Et interessant funn var at noen av de mer etablerte tilrettelagte fotostedene i Finland ble av enkelte informanter sammenlignet med en dyrehage fordi de opplevde at dyrene levde unaturlig i den form av at bjørnene satt og ventet på mat og var overvektige, og at ulvene som vanligvis ville nedlagt byttet sitt selv, var blitt åtseletere som følge av denne formen for viltturisme. Alle informantene aksepterte likevel sine egne eller andre norske åteplasser. I sammenligning med noen av de finske stedene drives norske åteplasser i relativt lite omfang basert på norske kommersielle åteplassers kortere eksistens, færre rovdyr og mindre mengder mat.

Ifølge informantene gjorde opplevelsen av at dyret var mindre vilt, eller tamt, at det heller ikke var prestisje å fotografere dyr innenfor en innhegning. Derfor etterstrebet de fleste å fotografere dyrene i sitt naturlige habitat. Her kan en trekke linjer til hvorfor noen av informantene ikke lengre dro til for eksempel Finland for å fotografere bjørn og ulv. De sa at det var fordi «alle» gjorde det, men det kan også ha vært fordi mange allerede hadde vært der, eller fordi det var litt for enkelt sammenlignet med å drive med egne prosjekter som en fikk en større mestringsfølelse av.

Informantene mente også at det å fotografere ville frittgående dyr var mer utfordrende fordi en sjelden visste hvor en hadde dyrene, og om de ville komme frem eller ikke. Det forsterket også følelsen av at det var mer spenning knyttet til den type fotografering. Om dyret kom frem slik en hadde planlagt ga det en følelse av at fotografen har vunnet: *«Jeg merket at jeg får litt av den jaktfølelsen på en måte»* (Int 12). Disse funnene samsvarer med tidligere forskning som viser at bildet som blir tatt blir et visuelt bevis på et vellykket prosjekt – et slags nåtidens trofé (Brower, 2011; Halvorsen, 2015). Etter hvert som det dukker opp mange av én type bilder, opplever en inflasjon i motivene, og motiver som ble sett på som et «bra bilde» for ti år siden, kan i dag bli sett på som bare et helt vanlig eller kjedelig bilde. Som en følge av den store sirkulasjonen av gode dyrebilder så vil det alltid være et behov blant ambisiøse naturfotografer å gjøre nye ting, strekke seg lengre og fotografere dyrene på nye måter. Disse ambisjonene har gjennom tiden ført med seg endel utfordringer knyttet til både gjennomføring av fotografering og formidling av vill natur (Halvorsen, 2015).

Det er i lys av denne drivkraften etter å skille seg ut som fotograf at spørsmålet til Carr (2009) aktualiseres. For hva betyr det egentlig å være et «vilt» dyr når dyret er omgitt av tilrettelegging og infrastruktur? Helt siden de første bildene av dyr, har det foregått juks i en eller annen grad innenfor viltfotografering. De første kjente dyrefotografiene var av utstoppede dyr (Brower, 2011). I dag er det ikke lengre behov for å stoppe ut dyr for å fotografere dem, men det har ved gjentatte anledninger blitt brukt temmede eller trente dyr fremstilt som ville (Halvorsen, 2015; Hermansen, 2016). Det er stilt spørsmål om i hvilken grad ulike virkemidler er med på å gjøre et bilde ekte eller uekte, og om disse virkemidlene er etisk forsvarlige med tanke på hva de gjør med menneskers opplevelser av vill natur (Halvorsen, 2015; Dybsand, 2020).

5.3 Etiske utfordringer: sosiale, økologiske og dyreetiske

Informantene uttrykte at de stadig ønsket å utvikle seg som fotografer ved å oppsøke nye utfordringer. Berømmelsen for å ta bilder av sjeldne og spektakulære dyr er noen av driverne for menneskers motivasjon til å oppsøke stadig større utfordringer (Winter, 2020). Denne «driven» fører med seg en rekke etiske overveielser som naturfotografene må gjøre for å balansere interessene til en selv, samfunnet og dyrene de ønsker å fotografere. I de neste avsnittene presenterer jeg hovedfunnene om informantenes tanker rundt disse temaene, og diskuterer resultatene i lys av teori.

5.3.1 Sosial oppfattelse

Skillet mellom de ulike uttrykksformene estetikk og pedagogikk eller dokumentarfoto, er noe vagt og har lett for å flyte over i hverandre. Kunstneriske effekter kan for eksempel bli brukt i motiver som skal formidle viktige budskap om naturmangfold fordi det er med på å forsterke følelser hos publikum. Dette fører til at bilder som kan oppleves som dokumentariske i virkeligheten har et stort innslag av kunstneriske virkemidler. Som for eksempel det å sette opp et tre i forbindelse med ørnefotografering fordi det er med på å gjøre ørnen tydeligere og det visuelle samspillet mellom for- og bakgrunn blir bedre. Dette er et problem som blant annet Halvorsen (2015) trakk fram i sin artikkel og belyste med at fotografer ved flere anledninger har unnlatt å fortelle hele sannheten bak et bilde. For mye tilrettelegging og manipulering i felt fører i verste fall til urealistiske forestillinger om hvordan det er å møte dyr i virkeligheten (Dybsand, 2020). Dette kalte Bulbeck (2005) for Attenbourough-effekten: At en blir skuffet fordi virkeligheten ikke er som i naturdokumentarene og på bildet.

For ethvert bilde har fotografen tatt et valg, et valg om å vise, eller la være å vise deler av realiteten (Halvorsen, 2015; Seppänen & Väliaverronen, 2003). Flere av informantene var klare over hvordan produksjon av visse typer natur og dyrebilder var med på å skape en opplevelse av at alt var vakker natur og at dyrene levde i et urørt landskap. Konsekvensene av en unyansert fremstilling av naturen kan potensielt føre til at mennesker ikke tror det er noen problemer med verken naturmangfold eller klimaendringer (Dybsand, 2020; Bulbeck, 2005; Halvorsen, 2015). Informantene ble revet litt i begge retninger mellom at de på den ene siden forsøkte å lage noe som de visste at folk likte, og på den andre siden ville stå «*på barrikadene som førstelinjeledd for å fortelle hva som skjer i naturen*» (Int 6). Noen av informantene problematiserte denne skjeve fremstillingen og sa at de prøvde å jobbe med å vise andre sider som var mindre vakre, men vel så viktige å fremheve.

På spørsmål om hvorfor noen av informantene menneskeliggjorde noen av dyrene i bildene sine, så svarte noen med at de ofte gjorde det for underholdningsverdien det ga dem selv. Disse informantene syntes selv det var morsomt å lage fortellinger om dyrenes liv og historie. Andre tok bilder som mennesker kunne kjenne seg igjen i. I et tilfelle var det snakk om en bjørnebinne med bjørnunger som sto oppreist og kikket i samme retning. Motivet kunne minne om en mor som sto tett med sine små barn og være et symbol på «*sterke familiebånd*» (Int 11), men i virkeligheten var det en hannbjørn de sto og vaktet seg for. Utfordringen med å bruke antropomorfering som virkemiddel er at ukritisk og overdreven bruk i verste fall kan gi mennesker feil forestilling av hva det innebærer å være ville dyr. Kritisk bruk av antropomorfering i situasjoner der dyrene har et likt reaksjonsmønster som mennesker er imidlertid forsvarlig hvis det gjøres i moderate mengder (Karlsson, 2012). I den sammenheng kan det stilles spørsmål om hvilke konsekvenser det får å lage en kjærlighetshistorie om to fugler som i virkeligheten krangler om maten.

Et annet dilemma informantene sto ovenfor var balansen mellom naturmangfoldets interesser og egeninteressene. Flere av informantene jobbet med å bevisstgjøre samfunnet om hvordan naturmangfoldet ble utsatt for menneskelige inngrep og at dyrelivet stadig ga tapt på grunn av forsøpling, jakt, utbygging og naturkatastrofer. Dette ansvaret har gjort naturfotografene til viktige samfunnsaktører helt siden 60-tallet (Farnsworth, 2011; Seppänen & Väliaverronen, 2003). Samtidig var informantene klare over at denne type bilder ikke var bilder som mange ville henge på veggene sine og at det var vanskelig å tjene penger på disse. De mente at publikum aller helst ville ha flotte og spektakulære bilder av eksotiske dyr. Ser en på tidligere vinnere i fotokonkurranser som *Nordic Nature Photo Contest [NNPC]*, er det også kun én sjanger som heter «*truet nordisk natur*». Foruten om i denne sjangeren, så viser de fleste vinnerbildene i kategorien «*årets naturbilde*» en natur som kan oppleves som urørt eller i liten grad menneskepåvirket (NNCP, u.å.). Dette viser at både de

sosiale forventningene, behovet for å tjene penger og konkurranseelementet kan ha hatt betydning for hvorfor informantene syntes det var utfordrende å ta dette ansvaret. På grunn av at mange naturfotografer har en unik mulighet til å sette dagsorden og å være samfunnspåvirkere, så burde de fortsette å utfordre de tradisjonelle holdningene til hva et bra naturfotografi er. En av informantene uttrykte av flere burde være sitt ansvar bevisst og bruke kameraet for hva det er, nemlig «*et fantastisk verktøy [mot klimaendringer og tap av naturmangfold]*» (Int 11).

5.3.2 Forstyrrelse

Normer som omhandlet forstyrrelse av dyrelivet, sto sterkt blant informantene. Mange hadde friskt i minne flere anledninger der naturfotografer hadde strukket strikken litt for langt og dermed forstyrret dyrelivet. De forsøkte selv alltid å fotografere på dyrenes premisser. Forstyrrelse av dyrelivet kan ha store negative effekter på dyrets økologi, blant annet føre til mislykkede hekkforsøk. En av de mest omtalte overtrapene skjedde i forbindelse med produksjon av en naturdokumentar om traner, hvor fotografens tilstedeværelse førte til avbrutt hekking gjentatte ganger (Hermansen, 2016). I forbindelse med forebyggende aktivitet så snakket mange om å ta spesielle hensyn til sårbare arter og når dyrene er i sårbare faser i livet, som matsøk, ungepleie, parring og hekking. Informantenes normer om forstyrrelse er i tråd med Fennell & Yazdan panah (2020) sine anbefalinger om at viltopplevelser i større grad bør ha fokus på hva som er etisk forsvarlig atferd, der de trakk fram redusering av forstyrrelse av dyreliv som et spesielt viktig satsningsområde i viltturismen.

Selv om informantene forsøkte å «trå varsomt» og å ta bildene på dyrenes premisser, så handler ofte det å strekke seg lengre som fotograf om å utfordre både seg selv og dyrenes grenser. I handlingsøyeblikket faller derfor avgjørelsen ofte ned på fotografens egne vurderinger. I noen tilfeller snakket informantene om for eksempel å tøye dyrets nærgrense i form av å stille båten på en slik måte at en fikk ørnen forfra og ikke på siden som man vanligvis gjør. En annen snakket om å gå ut flere ganger og plassere åte etter hvert som bjørnen går inn og ut av området en natt fordi en hadde mål om å ta mange forskjellige bilder. Følelsen av kontroll og kunnskap spilte inn på hvilke vurderinger som ble gjort i de ulike opptakssituasjonene. Dette er noe Ajzen (1991) omtaler som «the theory of planned behavior», som handler om at faktorer som holdninger, subjektive normer og opplevd kontroll har betydning for valg en tar. I sammenheng med båten og havørnen hadde informanten «*ingen etiske skrupler på det jeg har gjort her*» (Int 5).

Disse eksemplene viser at de etiske retningslinjene praktiseres på ulike måter, og viser at blant annet Biofotos (u.å.) retningslinje som innebærer å «vise hensyn» er åpen for tolkning om hva *hensyn*

innebærer. Det betyr at det i praksis utøves mange forskjellige vurderinger av disse retningslinjene, og eneste måten en får en endring på dette er hvis en blir oppdaget eller konfrontert med det. Noen av informantene sa de forsøkte å si ifra dersom de så etiske overtramp bli begått. Det er viktig med slike varslere hvis praksisen skal utøves så forsvarlig som mulig.

5.3.3 Åte

Det var flere faktorer som ifølge informantene bidro til å legitimere bruk av åte på ville dyr: opplevelsen av hva et vilt dyr er, og formelle og uformelle normer.

Som nevnt tidligere virket det som om faktorene «gjerde/ikke gjerde», «direkte interaksjon/ «ikke»-interaksjon» «håndmating/ «åte», hadde stor betydning for hvordan informantene definerte ville dyr. Informantene følte at rovdyrene som kom på åte gjorde det av egen fri vilje, og at det var lite menneskelig kontroll involvert. Informantene *opplevde* i liten grad at de hadde kontroll eller kunne dirigere rovdyret dit de ville slik en har ved hjelp av gjerder. Og mange visste at rovdyrene ville få i seg variert næring på tross av det de brukte i fotosammenheng. Disse faktorene, opplevelsene og kunnskapen la grunnlaget for hvilke subjektive normer informantene hadde om bruk av åte på ville dyr.

En annen faktor som var viktig for informantene var at fôringen som foregikk i forbindelse med viltfotografering fulgte lokale etiske retningslinjer og uformelle normer. I prinsipp så gjorde fotografene det de hadde lov til. I Sverige og Finland er det lov til å ta bilder av brunbjørn, jerv og ulv på åte, men det er ikke tillatt i Norge (åteforskriften, 2020, §7). Det kan virke som om argumentene som handler om hvorfor bruk av åte er en akseptert praksis springer ut av gamle forskrifter og tradisjoner fra tiden før det ble regulert ved forskrift i 2020. Dessuten blir fotografering av rovdyr gjennom kommersielle åteplasser sett på som en viktig bidragsyter til et bærekraftig lokalsamfunn. Flere av informantene var også opptatt av å fremheve at rovdyrenes nytteverdi var større dersom de var levende og kunne brukes i turistsammenheng. Kunnskapen om at ville dyr er viktige for det lokale reiselivet kan altså være en årsak til at informantene syntes det var greit å fortsette å bruke åte på rovdyr.

Det at åte er en internasjonalt akseptert praksis gjør at det ikke kreves et øyeblikkelig behov for å reflektere rundt praksisen. Forskriften utløste en debatt høsten 2019 og vinteren 2020 da den ble presentert. Argumentene for at åte fortsatt burde vært tillatt på store rovdyr i forbindelse med fotografering handler for noen om at det er tillatt i nabolandene våre, så hvorfor kan det ikke være tillatt også i Norge (Lystad, 2020). Enda et paradoks er at til og med store dyrevernorganisasjoner

som er imot bruk av åte på rovdyr bruker disse bildene på sine hjemmesider og i markedsføring: «*[Leder for organisasjonen] hater fôring av dyr, men (...) takker ja av glede når hu får bilder (...) som er tatt på fôringa*» (Int 3). Dette viser hvor utbredt og komplekst sammensatt de uformelle normene for bruk av åte er.

I forbindelse med spørsmål om etikk og bruk av åte sa en av informantene at vi mennesker ofte hadde en tendens til å se verden ut ifra egne interesser, og at dette kunne være litt skummelt da en lett kunne være kritisk til alt annet enn egen praksis. Informantene hadde en antroposentrisk holdning til de tilfeller der dyr kommer på åte, fordi bruk av åte for viltfotografering handler alltid om å tilfredsstille menneskenes behov om å få tatt et bilde (Newsome & Rodger, 2008). Flere av argumentene informantene la frem hadde altså utspring i en rovdyrsfotografs interesser, og selv om informantene mente at en av de viktigste motivasjonene deres var naturverninteresser, så hadde spesielt argumentene for hvorfor bruk av åte var greit rot i et antroposentrisk syn.

Et argument var også at andelen dyr som går på åte og kanskje får en unaturlig oppførsel «*er [en] sånn forsvinnende liten del av den totale utbredelsen*» (Int 5) sett i den store sammenhengen. Argumenter om at enkeltindivider i arten er viktige objekter for å skape bevissthet rundt sin art og naturmangfoldet handler om å sette menneskenes interesser over dyrenes. Dette er holdninger Winter (2020), von Essen m.fl. (2020) og Fennell & Yazdan panah (2020) ønsker at det settes mer fokus på. Det å redusere dyrene til bare å være et tall eller en representant for noen, og ikke lengre et individ med sjel og følelser, er med på å øke risikoen for at dyrene utsettes for skade eller unødvendig lidelse, biologisk og økologisk.

På den andre siden ga flere av informantene uttrykk for det vi kaller kognitiv dissonans da de fortalte at de helst skulle møtt og fotografert dyrene ved et tilfeldig møte, og ikke på åte i Sverige eller Finland (Curtin, 2006; Senigaglia m.fl., 2020; Lück & Porter, 2018; Borges de Lima & Green, 2017). Årsakene for den kognitive dissonansen kan være flere; de fleste av informantene var uenige i norsk rovdyrforvaltningspolitikk og skulle ønske det fantes flere rovdyr i Norge. Med flere rovdyr hadde det vært en større sjanse for å møte dem sammenlignet med i dag. En annen årsak kom fra et dyrevelferdsmessig perspektiv da flere hadde hatt dårlige opplevelser med dyr som sto og ventet på at det ble lagt ut mat. Dette forsterket den kognitive dissonansen. På tross av bevisstheten knyttet til negative konsekvenser ved bruk av åte, så ble det likevel brukt. Det viser at egeninteressen sto sterkt blant informantene. Forskning viser også at de økonomiske interessene i mange sammenhenger er de viktigste argumentene for å fortsette å bruke åte i viltturismesammenheng (Winter, 2020).

Det var altså ikke en enstemmig enighet blant informantene om at åte enten var god praksis eller dårlig praksis. Sett ut fra et dyrevelferd-perspektiv, så er det viktig å utfordre de tradisjonelle tankene, for først da får man en diskusjon om hva som er riktig vei å gå. Fôring av ville dyr kan ha positive ringvirkninger for menneskers opplevelse av dyrene fordi det gir mulighet til nærmøter med dyr over lengre perioder (Orams, 2002; Newsome & Rodger, 2008). Likevel er det også endel etiske utfordringer, spesielt med tanke på dyrevelferden som vi har vært inne på tidligere.

De senere årene har det kommet innspill fra politisk hold om at det bør utvikles en «best practice» i forbindelse med viltturisme og viltfotografering i Europa (Boitani, m.fl., 2015). Det anbefales ifølge Kojola & Heikkinen (2012) at dersom fôring av blant annet bjørn fortsetter å være en akseptert praksis i Finland, så bør lokale forvaltningsplaner implementere en handlingsplan i forbindelse med risiko for at bjørner tilknyttet fôringsplasser mister sin naturlige frykt for mennesker. Og mye forskning tyder på at enkeltindividenes dyrevelferd burde fokuseres på i større grad (Winter, 2020; Fennell & Yazdan panah, 2020).

6. Oppsummering

Rovdyrfotografene «balanserer på stram line» mellom å skulle ta bilder som treffer forventningene om det vakre, estetiske, spektakulære, og bilder som forteller den virkelige sannheten om naturinngrep og trusselen mot naturmangfold. De balanserer også på stram linje med tanke på hvordan de benytter seg av hjelpemidler og virkemidler for å fremme budskapene sine. De veier egeninteresser opp mot dyrevelferd og samfunnsansvar. Bruk av hjelpemidler for å lage gode naturfoto aksepteres på bakgrunn av forståelsen for hva som er etisk forsvarlig praksis. Likevel kan det stilles spørsmål ved hvordan praksisen er med på å skape en sosial forestilling som ikke gjenspeiler virkeligheten, og ivaretagelsen av dyrenes velferd i forbindelse med bruk av åte.

De viktigste funnene i oppgaven var:

- Informantene var opptatt av at bildene deres skulle oppleves som ærlige rovdryrfotografier, og beskrev dyrenes oppførsel som naturlig selv om de hadde lagt ut åte. Dette er interessant når en vet hvor mye tilrettelegging og arbeid som skal til for å få til enkelte viltfotografier.
- Flere av informantene uttrykte en forståelse av konsekvensene av å vise kun en type bilder. Mange forsøkte å utfordre seg selv på å ta bilder som viste naturforringelser og konsekvenser av menneskelig aktivitet. Utfordringen var at det ofte er bilder som ikke solgte så godt.
- Det var uenighet rundt bruk av rekvisitter. Det kan forklares med at det ikke er så utbredt som å bruke omgivelsene som kulisser. Både rekvisitter og kulisser har betydning for den helhetlige opplevelsen av et bilde, og kan bidra til et skjevt syn på virkeligheten dersom det ikke informeres godt nok om.
- En av de sterkeste normene handlet om forstyrrelse av dyrene. Informantene mente det var veldig viktig å unngå å forstyrre dyrene en fotograferte, dette er også helt i tråd med flere andre studier sine konklusjoner om hva som skal til for å drive etiske viltopplevelser. Derfor er det interessant det de mente om åte.
- Det var få betenkeligheter rundt å bruke åte som lokkemiddel i viltfotografering. Grunnene kan være at det er en utbredt praksis i andre land, informantenes kunnskapsgrunnlag, og at det ikke har vært nok kritisk vurdering av egen praksis rundt dette i det norske samfunnet. Mange mente også at åte er «eneste» måten å komme nært på ville dyr.

Det blir færre muligheter for å interagere naturlig med ville dyr fordi ville dyr av natur oftest ikke oppsøker mennesker. Interessekonflikten mellom dyr som ikke vil bli sett av mennesker og mennesker som vil se dyr løses ved å gjøre dyrene synlige ved hjelp av hjelpemidler, for eksempel

gjennom tiltrekking (Knight, 2009; Knight, 2010; Orams, 2002; Newsome & Rodger, 2008; Newsome, 2005; Green og Higginbottom, 2004). Rovdyrfotografene, der noen omtaler seg som naturambassadører, står ovenfor et dilemma som i verste fall, uavhengig av hvilket valg en tar, går utover dyrene. Ved å la være å fotografere rovdyr blir folks kunnskap mindre og holdningene dårligere. Og for å få folk vil å ta vare på naturmangfoldet, så er ofte bilder et godt virkemiddel, men for å fotografere rovdyr «må» en få dyrene nærme seg, og ofte «må» en bruke mat. Samtidig finnes det tilretteleggere som forsøker å eksperimentere med å bruke duftstoffer som lokkemiddel. Formålet er fortsatt det samme, å underholde mennesker, men i beste fall kan det tenkes at det går mindre utover dyrene.

Det er tydelig innenfor viltturismeforskning at viltfotografering er en relativt viktig del av reiselivet. For å sikre at utviklingen tar hensyn til dyrevelferden er det derfor viktig å følge med på hvordan vi mennesker bruker ville dyr i kommersiell kontekst (Newsome m.fl. 2005). Det å undersøke fotografers refleksjoner knyttet til viltfotografering og manipulering av dyr og natur er en måte å skaffe en større kunnskap om forholdet mellom mennesker og dyr innenfor viltfotografering.

Formålet med denne undersøkelsen har ikke vært å definere viltfotografering som en god eller dårlig praksis, men å se hvordan fotografene selv reflekterer rundt sine erfaringer og hva de praktiserer. Målet er at resultatene som er blitt presentert her skal skape diskusjoner i både fotomiljøet og innenfor viltturismemiljøet. Mitt mål er at det i større grad diskuteres mulige konsekvenser av rovdyrfotografering, og at utfallet av disse diskusjonene er med på å utvikle viltfotografering i årene som kommer. Viltturismens popularitet vil fortsette å øke, og det er viktig at tilbydere og aktører reflekterer og diskuterer rundt praksisen, hvordan det gjennomføres og hva som fremstilles. Jeg tenker at en mulig løsning på i hvert fall de sosiale utfordringene er at det snakkes mer om praksisen som brukes i viltfotografering og viltturisme – at praksisen blir mer transparent og opplysende.

6.1 Praktiske implikasjoner

I lys av teorien og funnene i oppgaven er det viktig at både den norske viltforvaltningen og viltfotobransjen fortsetter å diskutere hva som er etisk forsvarlig bruk av rovdyr i foto- og turistsammenheng, så vel som i andre sammenhenger. Det er også viktig at den norske forvaltningen og viltfotobransjen tar et internasjonalt ansvar for dyreetiske spørsmål når det kommer til bruk av åte. Som nevnt tidligere er det foreslått å utvikle en «best practice» for rovdyrturisme i hele Europa (Boitani, m.fl., 2015; Kojola & Heikkinen, 2012), og her bør det norske forskningsmiljøet og forvaltningen bidra med sin kunnskap og erfaringer.

7. Forslag til videre forskning

Kvalitativ metode gir ikke et grunnlag til å generalisere funnene til alle rovdyrfotografer, men jeg opplevde at det var den beste metoden til å gi en dypere innsikt i hvordan informantene tenkte, sammenlignet med hva kvantitativ metode hadde gjort. Ettersom dette prosjektet begrenset seg til et semester som en masteroppgave, fikk jeg ikke anledning til å gjennomføre intervjuer med flere naturfotografer. Dersom mer tid og ressurser hadde vært tilgjengelig så ville det vært interessant å gjøre oppfølgingsintervjuer og se nærmere på hva naturfotografene tenker om hvordan en kan drive med viltfotografering som ikke er til ulempe for dyrevelferden. For eksempel kunne en ha gjennomført et gruppeintervju der informantene fikk mulighet til å utveksle tanker og idéer. Det hadde også vært interessant å gjøre undersøkelser av folks tolkning av viltfotografier og å lære mer om hvordan publikum opplever at natur og dyr blir fremstilt, og deres tanker rundt mulige konsekvenser av dette.

Studier på fotografer som fokuserer på andre dyr eller områder kan gi andre funn og mer innsikt i hvilke hjelpemidler som benyttes, og hvilke holdninger og normer som finnes blant ulike grupper fotografer. Et tema som i større grad kan belyses er bruk av rekvisitter i forbindelse med fotografering av rovdyr. Det ville vært interessant å finne ut omfanget og hvilke etiske vurderinger som gjøres i den forbindelsen. En annen vinkel er om det er ulike synspunkter blant de som fotograferer ulike arter. Det ville også være interessant å finne ut om det er forskjellige meninger knyttet til bruk av hjelpemidler og virkemidler mellom de fotografene som har viltfoto som betydelig inntekt og de som lever av en annen inntekt. På den måten kan en få en bedre oversikt over hvordan egeninteresser kan påvirke ulike holdninger.

På tross av at åteforskriften (2020) ble innført, så er det ikke «kroken på døren» for fotografering av store rovdyr i Norge fordi det er fortsatt mulig å få dispensasjon for å bruke åte. Dette har stor betydning for reiselivsnæringen i små lokalsamfunn som tilbyr kommersiell viltfotografering av blant annet kongeørn. Det kan være interessant å følge med på hvilken betydning denne forskriften har for både samfunnsmessige og økologiske forhold. Allerede har den, sammen med reiserestriksjonene på grunn av Covid-19 bidratt til å endre premissene for rovdyrfotografering i norske fotokonkurranser.

Det vil også være interessant å se om de nye konkurransereglene som har kommet i forbindelse med reiserestriksjoner er med på å påvirke hva som produseres av rovdyrbilder i fremtiden. Samt hvordan det snakkes om hvilke virkemidler og hjelpemidler som fortsetter å bli brukt. Og eventuelt om en ser

en utvikling av nyvinninger som for eksempel bruk av duftstoffer fremfor åte. Igjen vil spørsmålet om etikk og verdier aktualiseres, og hva som settes høyest av de sosiale og økologiske interessene.

8. Litteraturliste

- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational behavior and human decision processes* 50(2), 179-211. [https://doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90020-T](https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T)
- Arnould, E. J., Price, L. L. & Tierney, P. (1998). Communicative Staging of the Wilderness Servicescape. *The Service Industries Journal*, 18(3), 90-115. <https://doi.org/10.1080/02642069800000034>
- Bateman, P. W. & Fleming, P. A. (2017). Are negative effects of tourist activities on wildlife over-reported? A review of assessment methods and empirical results. *Biological Conservation*, 211, 10-19. <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2017.05.003>
- Beardsworth, A. & Bryman, A. (2001). The wild animal in the late modernity: The case of Disneyization of zoos. *Tourist studies*, 1(1). 83-104. <https://doi.org/10.1177/146879760100100105>
- Belotti, E., Heurich, M., Kreisinger, J. Sustr, P & Bufka, L. (2012). Influence of tourism and traffic on the Eurasian lynx hunting activity and daily movements. *Animal Biodiversity and Conservation*, 35(2), 235-246. http://abc.museucienciasjournals.cat/files/ABC_35-2_pp_235-246.pdf
- Berger, J. (1991). Why look at Animals? (Vintage Ed.). New York: Pantheon.
- Biofoto. (2017). Etiske retningslinjer for fotografer. *Biofoto*. <https://biofoto.no/om-oss/etiske-retningslinjer/>
- Boitani, L., m.fl. (2015). Key actions for Large Carnivore populations in Europe. Institute for Applied Ecology. *European Commission*.
https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/key_actions_large_carnivores_2015.pdf
- Borges de Lima, I., & Green, R. J. (2017). Introduction: Wildlife Tourism Management and Phenomena: A Web of Complex Conceptual, Theoretical and Practical Issues. I. Borges de Lima & R. J. Green (Red.), *Wildlife Tourism, Environmental Learning and Ethical Encounters*, 1-17.
https://doi.org/10.1007/978-3-319-55574-4_1
- Brandin, E. (2009). Versions of «wild» and the importance of fences in Swedish wildlife tourism involving moose. *Current Issues in Tourism*, 12(5), 413-427.
<https://doi.org/10.1080/13683500903042865>
- Brower, M. (2005). "Take Only Photographs": Animal Photography's Construction of Nature Love. *Invisible Culture*, 9. http://www.rochester.edu/in_visible_culture/Issue_9/issue9_brower.pdf
- Brower, M. (2011). Developing animals: WILDLIFE and EARLY AMERICAN PHOTOGRAPHY. University of Minnesota Press. https://www.amazon.com/Developing-Animals-Wildlife-American-Photography-ebook/dp/B005QIBOCY/ref=tmm_kin_swatch_0?encoding=UTF8&qid=&sr=
- Brunt, P., Horner, S. & Semley, N. (2017). *Research methods in tourism, hospitality & events management*. Sage Publishing: London.

- Bulbeck, C. (2005). *Facing the Wild: Ecotourism, Conservation and Animal Encounters*. Earthscan: London. <https://doi.org/10.4324/9781849773850>
- Carr, N. (2009). Animals in the tourism leisure experience. *Current Issues in Tourism*, 12(5-6), 409-411. <https://doi.org/10.1080/13683500903132575>
- Cohen, E. (2009). The Wild and the Humanized: Animals in Thai Tourism. *Anatolia*, 20(1), 100-118. <https://doi.org/10.1080/13032917.2009.10518898>
- Cronon, W. (1995). The Trouble with Wilderness; or, Getting Back to the Wrong Nature. I Cronon, W. (Red.), *Uncommon Ground: Rethinking the Human Place in Nature*, 69-90. https://www.williamcronon.net/writing/Cronon_Trouble_with_Wilderness_1995.pdf
- Curtin, S. & Kragh, G. (2014). Wildlife Tourism: Reconnecting People with Nature. *Human Dimensions of Wildlife*, 19(6), 545-554. <https://doi.org/10.1080/10871209.2014.921957>
- Curtin, S. (2006). Swimming with dolphins: a phenomenological exploration of tourist recollections. *International Journal of Tourism Research*, 8, 301-315. <https://doi.org/10.1002/jtr.577>
- Dou, X. & Day, J. (2020). Human-wildlife interactions for tourism: a systematic review. *Journal of Hospitality and Tourism Insights*, 3(5), 529-547. <https://doi.org/10.1108/JHTI-01-2020-0007>
- Dubois, S. & Fraser, D. (2013). A Framework to Evaluate Wildlife Feeding in Research, Wildlife Management, Tourism and Recreation. *Animals*, 3(4), 978-994. <https://doi.org/10.3390/ani3040978>
- Duffus, D. A. & Dearden, P. (1990). Non-Consumptive Wildlife-Oriented Recreation: A Conceptual Framework. *Biological Conservation*, 53(3), 213-231. [https://doi.org/10.1016/0006-3207\(90\)90087-6](https://doi.org/10.1016/0006-3207(90)90087-6)
- Dybsand, H. N. H. (2020). In the absence of a main attraction – perspectives from polar bear watching tourism participants. *Tourism Management*, 79, 104097. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.tourman.2020.104097>
- Dybsand, H. N. H. & Stensland, S. (2019). Moskussafari på Dovrefjell. En spørreundersøkelse blant turister på guidede turer, sommeren 2018. *MINA fagrapport 58*. https://static02.nmbu.no/mina/publikasjoner/mina_fagrapport/pdf/mif58.pdf
- Dyrevelferdsloven. (2010). Lov om dyrevelferd (LOV-2009-06-19-97). *Lovdata*. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2009-06-19-97>
- Erlandsen, R. (2000). Pas nu paa!: nu tar jeg fra hullet: Om fotografiens første hundre år i Norge - 1839-1940. https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2014021748018?page=241
- Farnsworth, B. E. (2011). Conservation photography as environmental education: focus on the pedagogues. *Environmental Education Research*, 17(6), 769-787. <https://doi.org/10.1080/13504622.2011.618627>

- Fennell, D. A. (2013). Tourism and Animal Welfare. *Tourism Recreation Research*, 38(3), 325-340.
<https://doi.org/10.1080/02508281.2013.11081757>
- Fennell, D. A. & Sheppard, V. (2020). Tourism, animals and the scales of justice. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(2-3), 314-335. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1768263>
- Fennell, D. & Nowaczek, A. (2010). Moral and empirical dimensions of human-animal interactions in ecotourism: deepening an otherwise shallow pool of debate. *Journal of Ecotourism*, 9(3), 239-255. <https://doi.org/10.1080/14724041003741519>
- Fennell, D. A. & Yazdan panah, H. (2020). Tourism and wildlife photography codes of ethics: Developing a clearer picture. *Annals of Tourism Research*, 85, 1–14.
<https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.103023>
- Fotojakta. (2020). Regler 2020. *Villmarksliv NM i Naturfoto/Fotojakta*.
https://fotojakta.files.wordpress.com/2020/01/nm-i-naturfoto_fotojakta_regler-2020.pdf
- Fotojakta. (2021). Regler 2021. *Villmarksliv NM i Naturfoto/Fotojakta*.
<https://fotojakta.files.wordpress.com/2021/03/nm-i-naturfoto-fotojakta-regler-2021-ver-5.pdf>
- Green, R. & Higginbottom, K. (2001). Negative effects of wildlife tourism on wildlife. *Wildlife tourism research report series: no. 5*.
https://www.researchgate.net/publication/29458545_The_Negative_Effects_of_Wildlife_Tourism_on_Wildlife/citations
- Hagen, Y. (1952). Rovfuglene og viltpleien. Oslo: Gyldendal norsk forlag.
<https://www.nb.no/nbsok/nb/92fb459cb1d0660095c60445d876d86a?lang=no#184>
- Halvorsen, O. J. (2015, 5. feb). Ville tilstander. *Dagens Næringsliv*, D2.
<https://www.dn.no/d2/fotografi/sverige/friluftsliv/ville-tilstander/1-1-5301657>
- Handberg, Ø. N., Iversen, E. K., Navrud, S., Tysse, T., Baustad, H. & Jakobsen, E. W. (2020). Ørn og norsk reiseliv. (M-1779).
https://www.regjeringen.no/contentassets/69725df8286644c6b9eff065fa9b66fa/menon-publikasjon_orn_reiseliv.pdf
- Hermansen, P. (2016). *Norsk naturfotografi - i et historisk perspektiv*. Ski: Tellus Forlag.
- Herrero, S., Smith, T., DeBruyn, T. D., Gunther, K. & Matt, C. A. (2005). From the Field: Brown bear habituation to people - safety, risks, and benefits. *Wildlife Society Bulletin*, 33(1), 362-373.
[https://doi.org/10.2193/0091-7648\(2005\)33\[362:FTFBBH\]2.0.CO;2](https://doi.org/10.2193/0091-7648(2005)33[362:FTFBBH]2.0.CO;2)
- Higginbottom, K. (2004). Wildlife Tourism: impacts, management and planning.
<https://sustain.pata.org/wp-content/uploads/2014/12/WildlifeTourism-impacts.pdf>
- Hill, J., Curtin, S. & Gough, G. (2014). Understanding tourist encounters with nature: a thematic framework. *Tourism Geographies* 16(1), 68-87.
<https://doi.org/10.1080/14616688.2013.851265>

- Karlsson, F. (2012). Critical anthropomorphism and animal ethics. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 25(5), 707-720. <https://doi.org/10.1007/s10806-011-9349-8>
- Klima- og miljødepartementet. (2020). Rovdyr i Noreg. <https://www.regjeringen.no/no/tema/klima-og-miljo/naturmangfold/innsiktsartikler-naturmangfold/rovvilt-og-rovviltforvaltning/id2076779/>
- Knight, R. L. & Gutzwiller, K. J. (1995). Wildlife and Recreationists: Coexistence through management and research. [https://www.academia.edu/16799312/Wildlife and Recreationists Coexistence through Management and Research](https://www.academia.edu/16799312/Wildlife_and_Recreationists_Coexistence_through_Management_and_Research)
- Knight, J. (2009). Making Wildlife Viewable: Habituation and Attraction. *Society and Animals*, 17, 167-184. <https://doi.org/10.1163/156853009X418091>
- Knight, J. (2010). The Ready-To-View wild monkey: The Convenience Principles in Japanese Wildlife Tourism. *Annals of Tourism Research*, 37(3), 744-762. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2010.01.003>
- Kojola, I. & Heikkinen, S. (2012). Problem brown bears *Ursus arctos* in Finland in relation to bear feeding for tourism purposes and the density of bears and humans. *Wildlife Biology*, 18(3), 258-263. <https://doi.org/10.2981/11-052>
- Lemelin, R. H. (2006). The Gawk, The Glance, and The Gaxe: Ocular Consumption and Polar Bear Tourism in Churchill Manitoba, Canada. *Current Issues in Tourism*, 9(6), 516-534. <https://doi.org/10.2167/cit294.0>
- Linnell, J. D. C., Swenson, J. E. & Anderson, R. (2001). Predators and people: conservation of large carnivores is possible at high human densities if management policy is favorable. *Animal Conservation*, 4(4), 345-349. <https://doi.org/10.1017/S1367943001001408>
- Lück, M. & Porter, B. A. (2018). The ethical dilemma of provisioning pelagic birds in exchange for a close encounter. *Journal of Ecotourism*, 17(2). <https://doi.org/10.1080/14724049.2018.1520238>
- Lystad, M. S. (2020, 5. jan). Hvorfor det skal være annerledes i Norge, skjønner jeg ikke. *Avisa Sør-Trøndelag*. <https://www.avisast.no/nyheter/2020/01/05/---Hvorfor-det-skal-være-annerledes-i-Norge-skjønner-jeg-ikke-20747310.ece>
- MacCannell, D. (1973). Staged Authenticity: Arrangement of Social Space in Tourist Settings. *American Journal of Sociology*, 79(3), 589-603. <https://doi.org/10.1086/225585>
- Margaryan, L. & Wall-Reinius, S. (2017). Commercializing the Unpredictable: Perspectives From Wildlife Watching Tourism Entrepreneurs in Sweden. *Human Dimensions of Wildlife*, 22(5), 406-421. <https://doi.org/10.1080/10871209.2017.1334842>

- Margaryan, L. (2018). Nature as a commercial setting: the case of nature-based tourism providers in Sweden. *Current Issues in Tourism*, 21(16), 1893-1911.
<https://doi.org/10.1080/13683500.2016.1232378>
- Miljødirektoratet. (2020, 5. jun). Inngrepsfrie naturområder. *Miljødirektoratet, Inngrepsfrie naturområder i Norge*. <https://www.miljodirektoratet.no/om-oss/roller/naturkartlegging/Inngrepsfrie-naturomrader/>
- Moorhouse, T., D'Cruze, N. & Macdonald, D. W. (2017). Unethical use of wildlife in tourism: that's the problem, who is responsible, and what can be done?. *Journal of Sustainable Tourism*, 35(4), 505-516. <https://doi.org/10.1080/09669582.2016.1223087>
- Newsome, D. & Rodger, K. (2008). To feed or not to feed: A contentious issue in wildlife tourism. *Australian Zoologist*. <https://doi.org/10.7882/FS.2008.029>
- Newsome, D., Dowling R. K. & Moore, S. A. (2005). Wildlife Tourism. Channel View Publications.
- Nordic Nature Photo Contest. (u.å.). Vinnere. *Natur & Foto, magasin for natur- og fotointeresserte*.
<https://www.nnpc.no/no/vinnere>
- Norsk institutt for naturforskning. (2020, 26. mai). Jerven bruker naturen som kjøleskap. *NINA*.
<https://www.nina.no/english/News/News-article/ArticleId/4984/Jerven-bruker-naturen-som-kj-248-leskap>
- Norske Naturfotografer. (2014). Vedtekter Norske Naturfotografer/ NN. *Norske Naturfotografer*.
http://norskenaturfotografer.no/wp-content/uploads/NN_vedtekter.pdf
- O'Rourke, E. (2000). The reintroduction and reinterpretation of the wild. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 13, 145-165.
<https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/BF02694140.pdf>
- Orams, M. B. (2002). Feeding wildlife as a tourism attraction: a review of issues and impacts. *Tourism Management*, 23, 281-293. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(01\)00080-2](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(01)00080-2)
- Ordiz, A., Moen, G. K., Sæbø, S., Stenset, N., Swenson, J. E. & Støen, O-G. (2019). Habituation, sensitization, or consistent behavioral responses? Brown bear responses after repeated approaches by humans on foot. *Biological Conservation*, 232, 228-237.
<https://doi.org/10.1016/j.biocon.2019.01.016>
- Prop. 75 L (2009-2010). *Endringer i naturmangfoldloven, viltloven mv. (nødverge, bruk av åte)*. Miljøverndepartementet.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/dc3bbe0f501a4b6da1db8ad91b3d862c/no/pdfs/prp200920100075000dddpdfs.pdf>
- Ratamäki, O. & Peltola, T. (2015). Drama Over Large Carnivores: Performing Wildlife Tourism in a Controversial Space. *Animals and Tourism: Understanding Diverse Relationships*.
<https://books.google.no/books?id=ppilCAAQBAJ&pg=PA180&lpg=PA180&dq=Outi+Ratamäki>

[+and+Taru+Peltola&source=bl&ots=i71ovK5Tqi&sig=ACfU3U1AD4o34Pb8xJZ9s2Vt0mGHHXulp
g&hl=no&sa=X&ved=2ahUKEwifrYmuhZ7wAhXmk4sKHTDGCIOQ6AEwEHoECA8QAw#v=onepag
e&q&f=false](#)

Rodger, K., Moore, S. A. & Newsome, D. (2007). Wildlife Tours in Australia: Characteristics, the Place of Science and Sustainable Futures. *Journal of Sustainable Tourism*, 15(2), 160-179.

<https://doi.org/10.2167/jost619.0>

Rolston, H. (1987). Beauty and the Beast: Aesthetic Experience of Wildlife. I Decker, D. J. & Goff, G. R. (Red.), *Valuing Wildlife: Economic and Social Perspectives*, 187-196.

[https://mountainscholar.org/bitstream/handle/10217/37182/beauty%26beast%5B1%5D.pdf?
sequence=1&isAllowed=y](https://mountainscholar.org/bitstream/handle/10217/37182/beauty%26beast%5B1%5D.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

Senigaglia, V., New, L. & Hughes, M. (2020). Close encounters of the dolphin kind: Contrasting tourist support for feeding based interactions with concern for dolphin welfare. *Tourism Management*, 77, 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2019.104007>

Seppänen, J. & Väliaverronen, E. (2003). Visualizing Biodiversity: The Role of Photographs in Environmental Discourse. *Science as Culture*, 12(1), 59-85.

<https://doi.org/10.1080/0950543032000062263>

Skibins, J. C, Powell, R. B. & Hallo, J. C. (2013). Charisma and conservation: charismatic megafauna's influence on safari and zoo tourists' pro-conservation behaviors. *Biodivers Conserv*, 22, 959-982. <https://doi.org/10.1007/s10531-013-0462-z>

Smøla Naturopplevelser. (u.å.). Havørnfotografering fra båt. *NIBIO*.

[https://www.nibio.no/tema/landskap/fugleturisme/_/attachment/inline/d808c1ac-1a72-
471a-a829-9cb34f6d08f8:1c18cd142e19888138a1c7565e89fba1b54f448b/Havorn.pdf](https://www.nibio.no/tema/landskap/fugleturisme/_/attachment/inline/d808c1ac-1a72-471a-a829-9cb34f6d08f8:1c18cd142e19888138a1c7565e89fba1b54f448b/Havorn.pdf)

Steiner, Y. & Reisinger, C. J. (2006). RECONCEPTUALIZING OBJECT AUTHENTICITY. *Annals of Tourism Research*, 33(1), 65-86. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2005.04.003>

Suonpää, J. (2000). Taming predators through photography. *Visual Sociology*, 15, 51-64.

<https://doi.org/10.1080/14725860008583815>

Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitative metoder* (5.utg.). Fagbokforlaget.

Theuerkauf, J., Jedrzejewski, W., Schmidt, K. & Gula, R. (2001). Spatiotemporal Segregation of Wolves from Humans in the Bialowieza Forest (Poland). *Journal of wildlife management*, 67(4), 706-716. <https://doi.org/10.2307/3802677>

Tjora, A. (2021). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (4.utg.). Gyldendal Norsk forlag AS.

Viltloven. (1982). Lov om jakt og fangst av vilt (viltloven) (LOV-1981-05-29-38). *Lovdata*.

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-05-29-38>

- von Essen, E., Lindsjö, J. & Berg, C. (2020). Instagranimal: Animal Welfare and Animal Ethics Challenges of Animal-Based Tourism. *Animals*, 10, 1-17. <https://doi.org/10.3390/ani10101830>
- Wall-Reinius, S. (2006). Tourism Attractions and Land Use Interactions: Case Studies from Protected Areas in the Swedish Mountain Region. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:25986/FULLTEXT01.pdf>
- Wall-Reinius, S. (2012). Wilderness and Culture: Tourist Views and Experiences in the Laponian World Heritage Area. *Society & Natural Resources*, 25(7), 621-632. <https://doi.org/10.1080/08941920.2011.627911>
- Whatmore, S & Thorne, L. (1998). Wild(er)ness: Reconfiguring the Geographies of Wildlife. *TIBG*, 23(4), 435-454. <https://doi.org/10.1111/j.0020-2754.1998.00435.x>
- Wik, S. (u.å.). Fotografering av kongeørn på åte. *NIBIO*. https://www.nibio.no/tema/landskap/fugleturisme/_/attachment/inline/d808c1ac-1a72-471a-a829-9cb34f6d08f8:721b4ce0de8c9fd8b88f736d23bc781a5f2a3c0b/Kongeorn.pdf
- Williams, R. (2000). Personal and Social Meanings of Wilderness: Constructing and Contesting Places in a Global Village. I Watson, A. E.; Aplet, G. H.; Hendee, J. C. (Red.), *Personal, societal, and ecological values of wilderness: Sixth World Wilderness Congress proceedings on research, management, and allocation*, 2, 77-82. https://www.researchgate.net/publication/237605662_Personal_and_Social_Meanings_of_Wilderness_Constructing_and_Contesting_Places_in_a_Global_Village
- Winders, D. J. (2017). Captive Wildlife at a Crossroads - Sanctuaries, Accreditation, and Humane-Washing. *Animal Studies Journal*, 6(2), 161-178. <https://ro.uow.edu.au/asj/vol6/iss2/9>
- Winter, C. (2020). A review of research into animal ethics in tourism: Launching the annals of tourism research curated collection on animal ethics in tourism. *Annals of Tourism Research*, 84, 1-22. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.102989>
- Åteforskriften. (2020). Forskrift om utlegging av åte og føring av vilt (FOR-2019-12-17-1878). *Lovdata*. <https://lovdata.no/dokument/LTI/forskrift/2019-12-17-1878>

Vedlegg

Intervjuguide

Jeg er masterstudent i naturbasert reiseliv ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet på Ås. Prosjektet foregår våren 2021, og i den forbindelse ønsker jeg å lære mer om fotografering av skandinaviske rovdyr, og hvordan praksisen foregår blant norske fotografer. Hvis det er i orden for deg, så setter jeg på lydopptak og så kan vi snakke.

1. Innledende samtale om et favorittbilde informanten har sendt i forkant:

- Har du tatt med deg et bilde du vil vise fram?
- Hva liker du med dette bildet?
- Kan du fortelle historien bak dette bildet

2. Erfaring:

- Hvordan oppsto interessen for fotografering?
- Hvor mye av bildene du tar i dag er i sammenheng med jobb?

3. Metoder i rovdryfotografering:

- Er det spesielle artsgrupper eller arter du er særlig opptatt av, eller har spesialisert deg på å ta bilde av?
- Hvor har du reist for å ta bilder av rovdyr?
- Hvilke forberedelser må til for å ta bilde av rovdyr?
- Brukes bildene dine i kommersiell sammenheng?

4. Formidling:

- Hva er det du ønsker å formidle med bildene?
- Hva er det kameraet fokuserer på?
- Hvordan ønsker du å framstille dyrene?
- Gir du spesielle bildetitler?
- Hva er et bra bilde?
- Hva er villmark og ville dyr for deg?
- Når mener du at dyrene ikke kan defineres som ville lengre?

5. Forvaltning:

- Kjenner du til forbudet mot utlegging av åte?
- Er du enig eller uenig i de nye reglene?
- Hva er konsekvensen for rovdyrfoto med sånne regler?
- Kjenner du til rapporten: «Ørn og norsk reiseliv»?
- Hva er konsekvensen for fotografering eller reiseliv ved slik forvaltning av kongeørnbestand?

6 Grensesetting:

- Hva mener du er uforsvarlig oppførsel som fotograf?

7. Reiseliv:

- Hvordan er potensialet for fotografering av rovdyr som opplevelsesprodukt i norsk reiseliv?
- Hvilken betydning har fotografering for reiselivet?

8. Avsluttende spørsmål:

- Er det noe du har tenkt på under intervjuet som viktig, som du nå ønsker å legge til?
- Hvordan opplevde du det å bli intervjuet?

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet
Noregs miljø- og biovitenskapelige universitet
Norwegian University of Life Sciences

Postboks 5003
NO-1432 Ås
Norway